

PRIBLIŽAVANJE

MKSJ-A

LOKALNIM ZAJEDNICAMA

U BOSNI I HERCEGOVINI

BRČKO BRČKO BRČKO BRČKO BRČKO

FOČA FOČA FOČA FOČA FOČA FOČA

KONJIC KONJIC KONJIC KONJIC KONJIC

SREBRENICA SREBRENICA SREBRENICA

PRIJEDOR PRIJEDOR PRIJEDOR PRIJEDOR

TRANSKRIPT KONFERENCIJE

KONJIC

20. NOVEMBAR 2004.

International Criminal Tribunal
for the former Yugoslavia
Međunarodni krivični sud
za bivšu Jugoslaviju

PRIBLIŽAVANJE

MKSJ-A LOKALNIM ZAJEDNICAMA U BOSNI I HERCEGOVINI

TRANSKRIPT KONFERENCIJE

KONJIC

20. NOVEMBAR 2004.

Konferencija “Približavanje MKSJ-a lokalnim zajednicama u BiH” održana u Konjicu ne bi bila moguća bez napornog rada i posvećenosti mnogih ljudi i agencija. Izražavamo zahvalnost svima onima koji su omogućili održavanje ove značajne serije konferencija.

Posebno zahvaljujemo Helsinškom odboru za ljudska prava u Republici Srpskoj, Bosna i Hercegovina. Odajemo priznanje njihovoj predanosti u traganju za istinom i očuvanju osnovnih ljudskih vrijednosti, često u uslovima otvorene netrpeljivosti.

Ovu konferenciju je izdašno pomogao Program *Neighbourhood* Ministarstva vanjskih poslova Kraljevine Danske.

Najdublje izraze zahvalnosti upućujemo onima koji su najviše pogođeni zločinima kojima se ova konferencija bavila. Bez njihove hrabrosti ništa se ne bi moglo postići.

Približavanje
MKSJ-a lokalnim zajednicama u Bosni i Hercegovini
SERIJA KONFERENCIJA
KONJIC
20. NOVEMBAR 2004.

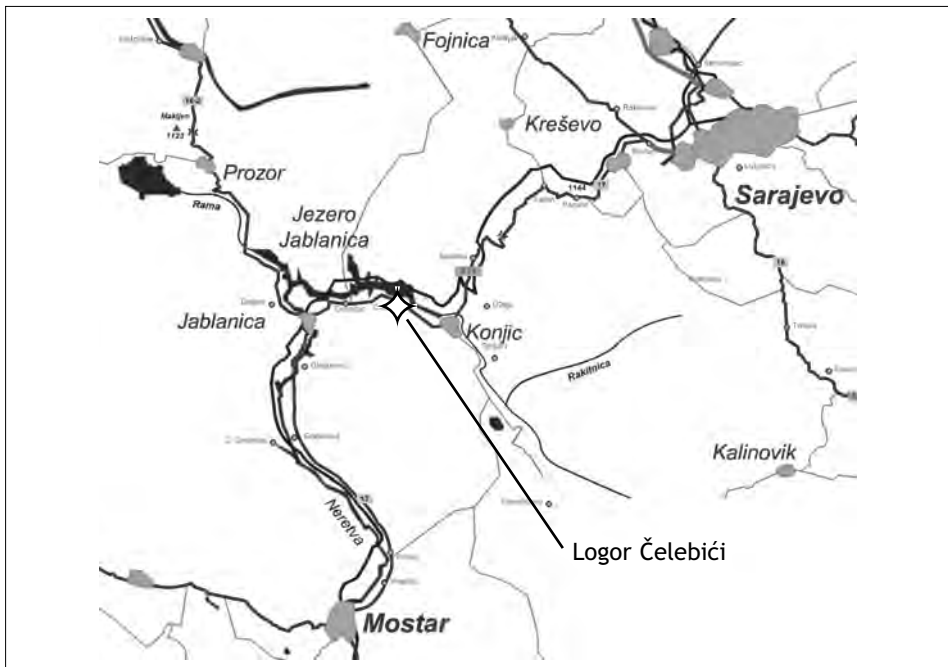
Publikacija Službe za medije/komunikacije, Sekretarijat MKSJ-a
Urednik: Liam McDowall
Grafička obrada: Leslie Hondebrink-Hermer
Saradnici: Ernesa Begić-Ademagić, Rebecca Cuthill, Klara Dokmanović, Petar Dubljević, Andrew Powell, Magdalena Spalinska

Štampa: Albani drukkers, Haag, Nizozemska
2009.

Sadržaj

Mape	iv
Predgovor	v
Spisak učesnika	vi
Pozdravne i uvodne riječi	1
Prva sesija Istrage	4
Slike	11
Druga sesija Suđenje	27
Treća sesija Presuda i činjenični nalazi	29
Četvrta sesija Žalba i presuda o kazni	57
Pitanja i odgovori	63

Mape

Predgovor

Tokom 2004. i 2005. godine, *Outreach* program Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju (MKSJ) održao je niz značajnih konferencija pod nazivom "Približavanje MKSJ-a zajednicama u Bosni i Hercegovini". Viši službenici MSKJ-a putovali su u Bosnu i Hercegovinu kako bi lokalnom stanovništvu u mjestima u kojima su izvršeni neki od najzloglasnijih zločina u nadležnosti Međunarodnog suda objasnili predmete na Međunarodnom sudu. Te konferencije su se održale u Brčkom, Foči, Konjicu, Prijedoru i Srebrenici.

Konferencija u Konjicu omogućila je Međunarodnom sudu da upozna zainteresovane strane - asocijacije žrtava, opštinske vlasti, zvaničnike pravosuđa i policije, kao i lokalne političare i predstavnike civilnog društva - s detaljnom i sveobuhvatnom slikom aktivnosti Međunarodnog suda u vezi s navodima o ozbiljnim kršenjima međunarodnog humanitarnog prava počinjenim na tom području tokom oružanog sukoba od 1992. do 1995. godine.

Obilno se koristeći raznim dokaznim predmetima predočenim u postupcima na MKSJ-u, predstavnici Međunarodnog suda bili su u mogućnosti da pruže uvid u pomne i detaljne istrage koje je vodio Međunarodni sud i objasne kako su navodi o ubistvima, premlaćivanjima, silovanjima, nečovječnim uslovima i pljačkama civila dokazani pred sudom. U predmetu *Čelebići*, tri optužena - Zdravko Mucić, Hazim Delić i Esad Landžo - proglašeni su krivim za teške povrede Ženevskih konvencija iz 1949. godine i osuđeni na devet, 18, odnosno 15 godina zatvora. Zejnil Delalić je oslobođen svih optužbi.

Reakcije publike su ukazale na potrebu da se nastavi s nastojanjima da se počinioci svih zločina izvedu pred sud, bez obzira na nacionalnost žrtava ili počinitelaca. Predstavnici MKSJ-a ponovo su izrazili spremnost Međunarodnog suda da nastavi činiti sve što može kako bi pomogao nacionalnim vlastima u pokretanju novih krivičnih postupaka.

Ova knjiga sadrži sažetak svih aktivnosti koristeći se transkriptima konferencije, uključujući uvodna izlaganja, prezentacije zaposlenih na Međunarodnom sudu, fotografije korištene kao dokazni material u predmetima i pitanja publike.

U nastavku se nalazi spisak govornika koji su učestvovali u radu konferencije:

Emir Bubalo

Načelnik opštine Konjic

Branko Todorović

Predsjednik Helsinškog odbora za ljudska prava u Republici Srpskoj

Norman Farrell

Viši zastupnik optužbe u žalbenim postupcima, Tužilaštvo, MKSJ

Matias Hellman

Koordinator *Outreach* programa i predstavnik Sekretarijata MKSJ u Bosni i Hercegovini

John Hocking

Zamjenik sekretara, MKSJ

Refik Hodžić

Bivši koordinator *Outreach* programa MKSJ u Bosni i Hercegovini

Magda Karangiannakis

Pravnik savjetnik, Tužilaštvo, MKSJ

Bob Reid

Zamjenik šefa Istražnog odjela, Tužilaštvo, MKSJ

Pozdravne i uvodne riječi

Refik Hodžić, bivši koordinator Outreach programa MKSJ u Bosni i Hercegovini:

Današnja konferencija u Konjicu dio je projekta "Približavanje MKSJ-a zajednicama u Bosni i Hercegovini". Ovo je treća takva konferencija koju je ove godine u Bosni i Hercegovini organizovao Međunarodni sud zajedno s Helsinškim odborom za ljudska prava. Prethodne dvije održane su u Brčkom i Foči.

Danas će vam se obratiti nekoliko članova osoblja Tribunala koji su učestvovali u različitim fazama predmeta vezanih za zločine počinjene na području Konjica. Govorit će o raznim aspektima istražnog i sudskog postupka: kako je podignuta optužnica, kako je počelo suđenje pred Međunarodnim sudom u Haagu, te o činjenicama koje je Međunarodni sud utvrdio. Na taj način, Međunarodni sud želi da vam predoči što je uradio da pred lice pravde dovede osobe koje su u ovoj zajednici počinile zločine.

Sada predajem riječ Emiru Bubalu, načelniku opštine Konjic, Branku Todoroviću, predsjedniku Helsinškog odbora za ljudska prava u Republici Srpskoj, i Matiasu Hellmanu, predstavniku Sekretarijata Međunarodnog suda ovdje u Bosni i Hercegovini.

Emir Bubalo, načelnik opštine Konjic:

Želim svima da vam se zahvalim na dolasku, a posebno našim gostima sa Međunarodnog suda. Cilj ove konferencije je da Tribunal prezentira svoj dosadašnji rad i da javnost upozna s tim radom, kako bi se izbjegle sve spekulacije o tome što Međunarodni sud radi. Nadam se da ćete na ovoj konferenciji dobiti sve one informacije koje vas interesuju i da će ona da bude doprinos transparentnosti rada Tribunala.

Branko Todorović, predsjednik Helsinškog odbora za ljudska prava u Republici Srpskoj:

Ja vam takođe svima zahvaljujem na dolasku. Posebno mi je drago što su danas ovdje ljudi iz Bratunca i Višegrada, predstavnici žrtava i njihovih porodica, koji su nekada živjeli na ovom području. Takođe želim da se zahvalim predstavnicima lokalnih vlasti u Konjicu na saradnji tokom priprema za ovu konferenciju. I na kraju, zahvaljujem se i našim gostima iz Haaga koji su pripremili prezentacije o radu istražitelja, tužilaca i sudija koji su učestvovali u procesuiranju zločina koji su se desili na području opštine Konjic.

Mislim da mnogi od vas imaju jedan drugi dojam o radu Tribunala. Postoji snažna propaganda, ne samo u Bosni i Hercegovini, nego i u susjednim zemljama, koja pogrešno prikazuje rad Tribunala. Ta je propaganda imala za cilj diskreditirati optužnice Međunarodnog suda protiv počinilaca najvišeg ranga koji su bili optuženi za zločine počinjene ne samo ovdje u Bosni i Hercegovini, već i drugdje na području bivše Jugoslavije.

Jedno drugo pitanje kojim ćemo se danas baviti jeste pitanje da li smo spremni da se suočimo sa istinom. Da li smo spremni da se suočimo sa strašnim zločinima i brutalnim nasiljem? Da li smo spremni da se suočimo s činjenicom da su nevini civili ubijani, žene silovane, a djeca stradavala? Da li smo spremni da se suočimo s činjenicom da smo šutjeli o tim zločinima, da katkad nismo ništa preduzeli, ili da smo ih čak podržavali. Ratnim zločincima nije bila potrebna hrabrost da počine zločine. Bila je potrebna zločinačka priroda, i, takođe, bešćutna manipulacija ljudima kojom su podsticani da mrze sve što je različito, sve one koji pripadaju drugoj etničkoj ili vjerskoj grupi. Otuda je poteklo to strašno nasilje.

Kako bismo imali mir, mislim da danas u Bosni i Hercegovini moramo skupiti hrabrost

da prevaziđemo sve strašne događaje koji su se desili, da ponovno na svoje susjede gledamo s poštovanjem i da u svojim srcima pokušamo naći ljubav, a ne mržnju. Ova konferencija će postaviti pitanje da li smo za to spremni.

Prvenstveno radi žrtava, radi svih onih nedužnih ljudi koji su stradali, potrebno je da pravosuđe u Bosni i Hercegovini počne da funkcioniše po zakonu i kazni zločince koji su odgovorni za stradanje žrtava. Ukoliko zločinci ne budu kažnjeni, mi nećemo moći otvoriti procese pomirenja, zajedničkog življenja, opraštanja. Ova konferencija zapravo može da otvori pitanje da li danas u lokalnim zajednicama gdje živimo imamo one koji su počinili zločine, a koji za to nisu odgovarali. U tom pravcu odgovornost prije svega istražnih organa, tužilaštva, kompletnog pravosuđa, ali i društva u cjelini će biti ogromna. To je pitanje koje je po mom mišljenju jedno od suštinskih ili najvažnijih u našoj zemlji.

Duboko se nadam da će ova konferencija biti jedan istinski doprinos pomirenju, ne samo u Konjicu, već i drugdje. Nadam se da će ova konferencija biti temelj nečega što možemo nazvati pobjedom dobra nad zlom.

Matias Hellman, koordinator Outreach programa i predstavnik Sekretarijata MKSJ u Bosni i Hercegovini:

Kao što je već rečeno, cilj ove konferencije je da predstavimo rad Tribunala u vezi sa zločinima koji su počinjeni na području Konjica. Usredsredit ćemo se na suđenje poznato kao predmet *Čelebići*. Vodeći stručnjaci Tribunala objasniti će vam cijeli krivični postupak u tom predmetu.

Veliki dio današnjeg dana biće posvećen živim svjedočenjima svjedoka i drugim dokazima predloženim na sudu. To će biti predstavljeno uz pomoć video snimaka i fotografija. Ono što stvarno želimo da postignemo danas jeste da se čuje glas žrtava i da vam na vrlo konkretan način pokažemo činjenice o ovim zločinima koje su dokazane pred Tribunalom.

Takođe bih želio razjasniti što mi danas ovdje ne možemo uraditi. Mi nismo ovdje da razgovaramo o svakom aspektu rada Tribunala, već da se koncentrišemo na predmet *Čelebići* i konkretne zločine u vezi s tim predmetom. Nećemo biti u mogućnosti da raspravljamo baš o svakom zločinu koji se dogodio na području opštine Konjic. Od Tribunala se nikada nije očekivalo da procesuiraju sve osobe osumnjicene za ratne zločine na području bivše Jugoslavije, što bi bio nemoguć zadatak za bilo koji pojedinačni sud. Tribunal je osnovan kako bi dopunio rad domaćih sudova, a definitivno ne zato da ih kompletno zamijeni.

Tribunal je osnovan kako bi dopunio rad domaćih sudova, a definitivno ne zato da ih kompletno zamijeni.

U skladu s uputstvima Savjeta bezbjednosti UN-a, tijela koje je osnovalo Tribunal, Tribunal se sada bavi samo s najviše rangiranim počinocima zločina. Glavna tužiteljica će završiti sve istrage do kraja ove godine. Tribunal će nastaviti da sudi još ograničen broj godina. Ali, to ne znači da će prestati značajan uticaj rada Tribunala - daleko od toga. Tribunal će pokušati da kroz razne programe obuke, kao i putem prebacivanja dokaza, da pomogne nacionalnim tužiocima i sudovima da povećaju svoju sposobnost da sude za ratne zločine. Takva vrsta saradnje između Tribunala i domaćih vlasti trenutno se jasno vidi u inicijativi da se uspostavi specijalno Vijeće za ratne zločine pri Državnom sudu BiH.

Ali uspostava Državnog suda za ratne zločine u Sarajevu nije početak procesuiranja ratnih zločina u Bosni i Hercegovini. Zapravo, tokom više od osam godina Tribunal je primao od raznih organa u Bosni i Hercegovini dosjee s informacijama o ratnim zločinima. Mi bismo jako voljeli da vidimo suđenja u tim predmetima i nadamo se da će današnja konferencija poslužiti kao ohrabrenje u tom pogledu.

Na kraju, dozvolite mi da izrazim našu zahvalnost Helsinškom odboru na organizovanju ove konferencije, kao i programu *Neighbourhood* Ministarstva vanjskih poslova Kraljevine Danske na njihovoj finansijskoj podršci.

Prva sesija Istrage

Bob Reid, zamjenik šefa Istražnog odjela, Tužilaštvo, MKSJ:

Ja ću predstaviti istražne postupke koje je Tužilaštvo vodilo u vezi sa zločinima u opštini Konjic i posebno, činjenice koje su utvrđene istragom i kasnije potvrđene na suđenju i u žalbenom postupku.

Prema popisu iz 1991. godine, u opštini Konjic živjelo je 43.878 ljudi - 54,3% Muslimana, 26,2% Hrvata, 15% Srba, 3% onih koji su se izjasnili kao Jugoslaveni i 1,3% ostalih (slika br. 1).

Nakon sukoba prema statističkim podacima iz septembra 1996., 88% stanovništva izjasnilo se kao Bošnjaci, 4% Hrvati, 2% Srbi i 6% ostali. Znači, vidimo da je došlo do velike promjene u etničkom sastavu stanovništva od 1991. do 1996. godine.

Skupština opštine Konjic imala je 60 članova: 28 iz Stranke demokratske akcije (SDA), 14 iz Hrvatske demokratske zajednice (HDZ), devet iz Srpske demokratske stranke (SDS), a ostalih devet članova Skupštine predstavljali su koaliciju manjih stranaka. Predsjednik Skupštine opštine bio je iz SDA, a predsjednik Izvršnog vijeća iz HDZ-a.

Neposredno prije sukoba došlo je do prekida odnosa u Skupštini opštine i srpski članovi su napustili Skupštinu. Dana 8. aprila 1992. godine, kao posljedica "Odluke o proglašenju stanja neposredne ratne opasnosti", koja je stigla iz Sarajeva, osnovano je Ratno predsjedništvo. Jedini članovi tog Ratnog predsjedništva koji nisu bili prisutni bili su oni bosanski Srbi koji su, kao što je spomenuto, napustili Skupštinu. Oko 8. aprila 1992. godine ratna predsjedništva i krizni štabovi osnivani su širom Bosne i Hercegovine. Ključni ljudi u Ratnom predsjedništvu u Konjicu bili su: predsjednik Skupštine opštine, predsjednik Izvršnog vijeća, načelnik opštinskog odjeljenja Ministarstva odbrane, načelnik Stanice javne bezbjednosti Ministarstva unutrašnjih poslova (MUP), komandant Štaba civilne zaštite i vođe raznih političkih stranki koje su imale svoje predstavnike u Skupštini opštine. Ponavljam, srpski predstavnici nisu bili prisutni.

Odgovornost Kriznog štaba ili Ratnog predsjedništva bila je upravljanje opštinom u odsutnosti djelotvorne Skupštine opštine. Drugim riječima, oni su zapravo upravljali životom opštine iz dana u dan i bavili se svim problemima koji su se u opštini pojavljivali.

U toku istraga Tribunala ustanovljeno je da su prvi napadi u Konjicu počeli oko 20. aprila 1992. godine. To je kasnije potvrđeno na suđenju i u žalbenom postupku. U to vrijeme, odbrambene snage Konjica sastojale su se od Teritorijalne odbrane (TO), lokalnog Hrvatskog vijeća obrane (HVO) i policije pod kontrolom MUP-a.

Oko aprila 1992. godine, odbrambene snage opštine Konjic uspjele su preuzeti kontrolu nad vojnom fabrikom "Igman", bez upotrebe sile. Sklopili su sporazum s Jugoslovenskom narodnom armijom (JNA) kojim je JNA dopušteno da se povuče iz kasarne i skladišta Čelebići. Zatim su taj objekat preuzele snage TO i MUP-a.

Početkom maja TO je zauzela kasarnu Ljuta, objekat u Zlataru i takozvani ARK.

Do kraja maja većina glavnih objekata opštine Konjic bila je u rukama odbrambenih snaga opštine Konjic. Međutim, negdje od sredine aprila sam grad Konjic našao se u

potpunom okruženju srpskih snaga. Bio je odsječen i od Mostara i od Sarajeva (slika br. 2). Izbjegli bosanski Muslimani i Hrvati, nakon što su morali napustiti svoje domove u okolnim selima, počeli su da stižu u Konjic.

Sve je to utvrđeno tokom istrage na osnovu izjava očevidaca i na osnovu male količine dokumentacije do koje su istražioci uspjeli doći.

Prvi glavni tužilac Tribunala, sudija Richard Goldstone iz Južne Afrike, pokrenuo je istragu o zločinima počinjenim u opštini Konjic približno krajem oktobra ili novembra 1994. godine. U to vrijeme, istražni odjel Tribunala je postojao tek nekoliko mjeseci - negdje od juna 1994. godine. Ja i još dva ili tri druga istražioca stigli smo u Haag u junu te godine. Tamo smo zatekli mnogo dokaza, mnogo obavještajnih podataka, mnogo informacija ali i mnogo glasina u vezi sa zločinima počinjenim na teritoriji bivše Jugoslavije. Pregledali smo i ispitali razne navode o zločinima koje smo imali i pokušali ustanoviti u kojim bismo predmetima mogli skupiti najbolje moguće dokaze. Izabrali smo zločine počinjene u Čelebićima uglavnom zato jer smo imali pristup dosta dobroj bazi svjedoka.

Kada je istraga počela, utvrdili smo kojom ćemo se strategijom služiti da bismo pribavili dokaze. U svakoj istrazi, vrste dokaza koje tražite uključuju sljedeće: dokazi vještaka, izjave očevidaca, dokazi s mjesta zločina, dokumenti, izjave tzv. insajdera, odnosno izjave ljudi koji mogu direktno svjedočiti o radnjama optuženog. Često pokušavamo razgovarati i sa samim osumnjičenim ili optuženim.

Ako sada pogledamo konkretno predmet *Čelebići*, primjer svjedočenja sudskog vještaka koji smo podnijeli kao dokaz jest svjedočenje dr. Jamesa Gowa, profesora vojno-političkih nauka iz Londona. Prije nego što je svjedočio, razgovarali smo s njim i njegovo svjedočenje kao vještaka uobličili u izjavu. Ono što je dr. Gow mogao da uradi bilo je da za Pretresno vijeće stavi sukob u bivšoj Jugoslaviji u neku vrstu konteksta. Osim što je svjedočio u predmetu *Čelebići*, dr. Gow je takođe svjedočio i na nekim drugim suđenjima.

Svjedočenje očevidaca je vjerovatno najvažnija vrsta dokaza koja se može iznijeti pred pretresno vijeće u predmetima poput ovoga koji se bavi počiniocima za koje se navodi da su lično počinili zločine. Svjedočenje očevidaca je takođe prijeko potrebno u predmetima poput ovoga u kojima ima vrlo malo dokumentarnih dokaza koji se odnose na konkretne počinioce na terenu u vezi sa zločinima za koje su optuženi. Stoga, u predmetu *Čelebići* svjedočenje očevidaca, odnosno žrtava i ljudi koji su u to vrijeme bili u logoru, bilo je od ključne važnosti.

... u predmetu Čelebići svjedočenje očevidaca, odnosno žrtava i ljudi koji su u to vrijeme bili u logoru, bilo je od ključne važnosti.

Tokom istrage, uvijek je važno misliti na to kako se izjave očevidaca mogu potkrijepiti i na koji im se način može olakšati da takve izjave iznesu pred sud. U predmetu *Čelebići*, kao i u drugim predmetima, jedan način da se to postigne bio je provođenje istraga na licu mjesta.

Uspjeli smo ući u logor Čelebići. Otišli smo onamo zajedno s ekipom sudskih vještaka nizozemske policije, koja je uključivala i snimatelje koji su snimili fotografskim aparatom i video kamerom cijeli logor, uključujući i mjesta zločina (slike br. 11-16). Na taj način, mogli smo Pretresnom vijeću pokazati gdje se neki svjedok nalazio kad je

počinjen određeni zločin. Takođe smo napravili model - maketu logora Čelebići, koji su svjedoci koristili kako bi Pretresnom vijeću pokazali gdje su se tačno nalazili kad su bili očevici nekog zločina. Maketa je olakšala iznošenje svjedočanstva svjedocima, a Pretresnom vijeću je bilo lakše shvatiti svjedočanstva (slike br. 3-10).

Kao što sam već spomenuo, u predmetu *Čelebići* nismo imali mnogo dokumentarnih dokaza. Međutim, htio bih spomenuti jedan određeni dokument koji je predložen Pretresnom vijeću i za koji vjerujem da je bio od velike vrijednosti. Bio je to dokument koji je izdala Vojno-istražna komisija. U njemu, članovi Komisije svi zajedno podnose

Bio je to dokument koji je izdala Vojno-istražna komisija. U njemu, članovi Komisije svi zajedno podnose ostavku zbog zločina i strahota koje su počinjene u logoru...

ostavku zbog zločina i strahota koje su počinjene u logoru, te zbog ponašanja stražara i vojnika u logoru. Članovi Komisije su u tom dokumentu naveli da zbog toga ne mogu više da obavljaju svoj posao na etički i profesionalan način. Zločine su opisali kao okrutne i užasne i izjavili da bi se u vezi s tim trebalo nešto učiniti. Mislim da je taj dokument imao veliki uticaj na Pretresno vijeće.

Kao što u predmetu *Čelebići* nismo imali mnogo dokumentarnih dokaza, takođe nismo imali ni mnogo dokaza od strane insajdera. Ipak pozvali smo jednog od članova Vojno-istražne komisije o čijem sam dokumentu upravo govorio. Za njega su osigurane mjere za zaštitu svjedoka i svjedočio je pod pseudonimom. Sudskom je vijeću opisao povrede koje su imali zatvorenici logora koje je vidio i teror koji su trpjeli. Svjedočio je da ga je to navelo da zajedno sa drugim članovima Komisije podnese ostavku i odbije da se ponovo vrati u logor.

Posljednja vrsta dokaza o kojoj bih htio govoriti jest intervju ili saslušanje optuženih. U predmetu *Čelebići*, Pretresno vijeće nije naročito vjerovalo razgovorima Tužilaštva s jednim optuženim. Ukoliko neki optuženi tokom razgovora laže, na istražiocu je da to dokaže. U predmetu *Čelebići*, mi smo to u brojnim slučajevima uspjeli učiniti, što je potkopalo vjerodostojnost svjedočenja optuženog pred sudom.

Tokom istrage susreli smo se s mnogim poteškoćama. Kao što sam rekao, imali smo mnogo informacija iz izvještaja nevladinih organizacija koje su uključivale izjave žrtava i svjedoka. Iako to danas možda čudno zvuči, jedna od naših prvih poteškoća bila je utvrditi gdje se nalazi naš prvi svjedok. Nakon što su dali svoje izjave nevladinim organizacijama, žrtve iz logora Čelebići preselile su se u razna mjesta. Znali smo da jedna osoba, koja je u rodu s jednim zatvorenikom iz logora Čelebići, živi u Chicagu. U osnovi, jednostavno smo otvorili telefonski imenik Chicaga i pronašli jednu osobu pod tim imenom. Kad pronađete svog prvog svjedoka, on ili ona kažu vam imena drugih, koji vas zatim dovedu do novih svjedoka. Tako je počela istraga u predmetu *Čelebići*, kao i u mnogim drugim predmetima. Većina svjedoka koje smo identifikovali u toj prvoj fazi intervjuirani su u SAD-u i nekolicina u Kanadi. Nakon tih razgovora bili smo prilično uvjereni da ćemo uspjati podići optužnicu protiv nekih ljudi.

Naša druga velika poteškoća bila je činjenica da Republika Srpska i Savezna Republika Jugoslavija nisu s nama saradivale. Od kraja 1994. do početka 1996. godine nismo imali pristup u Republiku Srpsku i imali smo velike probleme kad se radilo o dolasku u Saveznu Republiku Jugoslaviju. Svjedoci su bili u oba mjesta i trebala nam je mogućnost ulaska u te zemlje kako bi s njima mogli razgovarati. Svaki put kad bismo pokušali zatražiti

pomoć vlada Republike Srpske i Savezne Republike Jugoslavije, dobili smo odgovor: “Ne, vi ne postojite. Ne možete razgovarati sa svjedocima”. Mi bismo im onda rekli: “Ali to su vaši ljudi, žrtve zločina. To su Srbi. Zašto im ne pomognete?” Međutim, vlada bi odbila pružiti pomoć i rekli bi nam: “Ne, ne možete ući”.

... dobili smo odgovor: “Ne, vi ne postojite. Ne možete razgovarati sa svjedocima”. Mi bismo im onda rekli: “Ali to su vaši ljudi, žrtve zločina. To su Srbi. Zašto im ne pomognete?”

Drago mi je da mogu reći da su se u međuvremenu odnosi promijenili i da sada međusobno saradujemo. Ta saradnja još uvijek nije savršena, ali je bolja od situacije u razdoblju od 1994. do 1996. godine.

Problem pristupa svjedocima uspjeli smo riješiti uz pomoć nekoliko nevladinih organizacija. S njihovom pomoći, uspjeli smo izvesti svjedoke iz Republike Srpske i Savezne Republike Jugoslavije u susjedne zemlje kako bi ondje s njima razgovarali.

Kao rezultat istrage, nakon razgovora sa svjedocima i sudskim vještacima, i nakon istrage na mjestu zločina, podigli smo Optužnicu protiv Zejnila Delalića, Zdavka Mucića, Hazima Delića i Esada Landže (slike br. 17-20).

Sada ću vrlo kratko iznijeti optužbe sadržane u Optužnici koju je Tužilaštvo podiglo protiv četvorice optuženih. Tužilaštvo je tvrdilo da su Delalić, Mucić i Delić bili na nadređenom položaju, i da oni nisu poduzeli nužne i razumne mjere u okviru svoje nadležnosti da spriječe ili da kazne počiniocima sljedećih zločina:

- ubistvo najmanje 14 zatočenika logora;
- najmanje sedam djela mučenja, uključujući dva silovanja;
- najmanje pet slučajeva nanošenja teške patnje ili ozbiljne povrede;
- najmanje tri slučaja nečovječnog postupanja, uključujući i prisiljavanje muških zatočenika na međusobni *felacio*;
- protivpravno zatočenje u nehumanim uslovima.

Mucić je takođe optužen i kao direktni počinitelj za pljačkanje imovine zatočenika. Drugim riječima, optužen je za krađu novca, satova i drugih dragocjenosti koje su zatočnici imali kada su došli u logor.

Hazim Delić je optužen za direktno učesće u sljedećim zločinima:

- četiri ubistva;
- pet djela mučenja, uključujući dva silovanja;
- jedan slučaj nanošenja teške patnje ili ozbiljne povrede;
- korištenje električne naprave kojom je zatočnicima nanosio bol.

Esad Landžo je optužen za direktno učesće u sljedećim zločinima:

- pet ubistava;
- četiri djela mučenja;
- jedan slučaj nanošenja velike patnje ili ozbiljne povrede;
- podvrgavanje zatočenika logora nehumanim životnim uslovima.

Tužilaštvo je 19. marta 1996. godine prosljedilo Optužnicu sudiji na potvrdu. Sudija Claude Jorda iz Francuske je 21. marta 1996. godine potvrdio Optužnicu i izdao naloge za

hapšenje Hazima Delića i Esada Landže, koji su upućeni vlastima Bosne i Hercegovine. Prije nego što smo Optužnicu predali na potvrđivanje, saznali smo da je Zejnil Delalić u Minhenu, Njemačka, a Zdravko Mucić u Beču, Austrija. Tužilaštvo je u skladu s pravilom 40 našeg Pravilnika o postupku i dokazima podnijelo zahtjeve Njemačkoj i Austriji za hitno hapšenje osumnjičenih i prije podizanja optužbi. Dana 18. marta 1996. obojica optuženih su uhapšeni. Dana 9. aprila 1996. godine, austrijske vlasti su prebacile Zdravka Mucića na Međunarodni sud, a 8. maja 1996. godine njemačke vlasti su prebacile Zejnila Delalića.

Dana 13. juna 1996. godine, vlasti Bosne i Hercegovine prebacile su Hazima Delića i Esada Landžu na Međunarodni sud. Tada, kad su se sva četvorica optuženih našla u pritvoru Međunarodnog suda, započeo je pretretresni postupak.

To je dakle istorijat istrage. Sada bih želio da vam predstavim dokaze koje je Tužilaštvo predočilo tokom suđenja, a koje su Pretresno i Žalbeno vijeće kasnije potvrdili.

Kao što sam već rekao, u aprilu 1992. godine, grad Konjic se nalazio u okruženju snaga bosanskih Srba. Tokom vojnih operacija koje su se vodile u opštini, uhapšeni su mnogi Srbi i bio je potreban objekat u kojem bi se uhapšena lica mogla držati. Kao što sam već rekao, postignut je sporazum sa JNA, i kasarna i skladište Čelebići predani su mirno. Od kraja aprila 1992. godine, kasarna je bila pod kontrolom TO i MUP-a. Mislim da je važno primijetiti da kasarna i skladište Čelebići nisu bili korišteni samo kao logor. Za razliku od nekih drugih logora koji su osnovani širom Bosne i Hercegovine, logor Čelebići je takođe služio i za smještaj nekih jedinica MUP-a i HVO-a. Dio tog kompleksa koji je korišten za zatočavanje zatvorenika bio je odvojen. I obezbjeđenje tog dijela bilo je zasebno od obezbjeđenja ostatka kasarne.

Logor Čelebići nalazio se na periferiji sela Čelebići, na površini od oko 50,000 metara kvadratnih, a sredinom logora je prolazila željeznička pruga.

Tužilaštvo je dokazalo da su zatvorenici dovedeni u logor krajem aprila 1992. godine i da je većina zatvorenika bila zatočena u logoru između aprila i decembra 1992. godine.

Gotovo svi očevici koji su bili zatočeni u logoru izjavili su da su ih po dolasku u logor postrojili iza zid pokraj ulaza, pretresli ih i oduzeli im sve dragocjenosti. Neki su takođe izjavili da su ih po dolasku u logor vojnici i stražari svirepo pretukli.

Naša je istraga pokazala da je unutar logora postojalo više područja gdje su svakodnevno vršeni zločini. Zatočnici su bili premlaćivani, mučeni i ubijani uglavnom u sljedećim prostorima: hangar br. 6, tunnel br. 9, zgrada A (slike br. 7 i 8) i zgrada B (slike br. 9 i 10), te više šahtova u okolini logora. Zatočnike su stavljali u te šahtove koje bi zatim napunili vodom do brade zatočenika, te bi ih ondje držali cijele noći.

Žene su u logoru uglavnom bile smještene u zgrade A i B.

Zatvorenicima nije bilo spasa od vrućine – nije im bilo dozvoljeno da izađu iz hangara, dobivali su vrlo malo vode, a higijenski uslovi u hangaru su bili zastrašujući.

Hangar br. 6 je mogao da primi veliki broj zatvorenika. U jednom trenutku, u njemu je bilo više od 240 zatvorenika. Zatvorenici su imali određena mjesta na podu u tom hangaru gdje su morali da sjede. Povremeno, ali samo povremeno, bilo im je dozvoljeno da izađu iz prostorije i da odu do nečega što bi mogli samo okvirno da opišemo kao WC. Većina zločina u logoru

počinjena je između maja i avgusta 1992. godine, odnosno tokom ljeta. Kako je hangar bio u potpunosti napravljen od metala, u njemu je tokom dana bilo veoma vruće. Zatvorenicima nije bilo spasa od vrućine - nije im bilo dozvoljeno da izađu iz hangara, dobivali su vrlo malo vode, a higijenski uslovi u hangaru su bili zastrašujući.

Tunel br. 9 je bio uzak. Nije bio jako dugačak i korišten je za držanje barem 80 zatvorenika. Neki su u njemu ostajali kraće vrijeme, ali neki i duža razdoblja. U njemu je bilo vrlo malo ventilacije, ako je uopće postojala. Zatvorenici nisu imali ćebadi, spavali su onako kako su bili poredani na betonskom podu. Tunel se spuštao nizbrdo prema čeličnim vratima ispred strojarnice. U tom dijelu su zatvorenici vršili nuždu zato što ih vrlo često nisu puštali da izađu napolje.

Mnogo svjedoka je izjavilo da su ih ispitivali dok su se nalazili u logoru. Neki su izjavili da su tokom ispitivanja bili podvrgnuti fizičkom nasilju.

Vojno-istražna komisija koja je vršila neka od tih ispitivanja ozbiljno je pristupila svom poslu. Uspostavili su kategorije za zatvorenike: zatvorenici koji su pogrešno uhapšeni, koji nisu bili pripadnici vojske i koje bi trebali biti pušteni.

Vojno-istražna komisija je ondje radila samo jedan mjesec. Kao što sam ranije rekao, članovi komisije su bili tako šokirani onim što su vidjeli u logoru - uslove u kojima su zatvorenici živjeli, povrede koje su im nanošene, te stanje straha u kojem su dolazili pred njih - da su odlučili svi zajedno podnijeti ostavku.

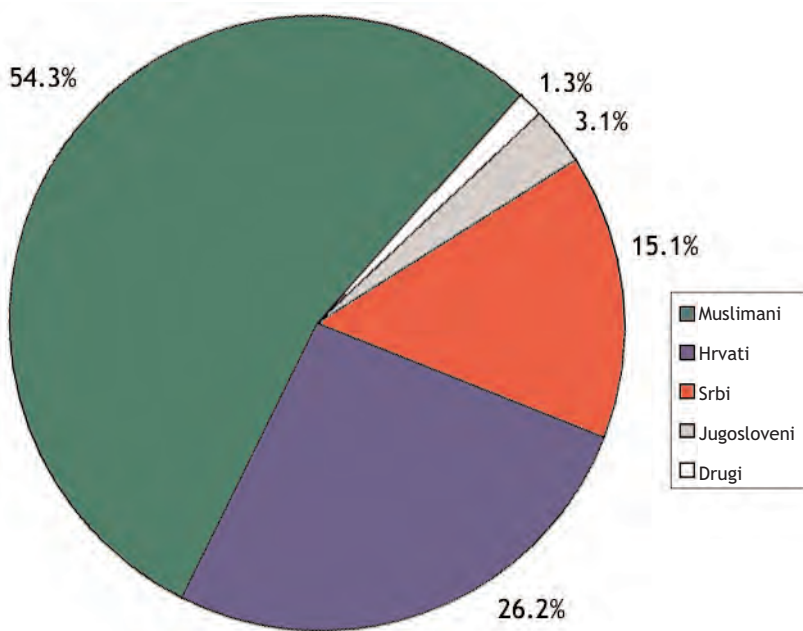
Od otprilike maja do decembra 1992. godine, neke osobe i grupe zatvorenika su puštene iz logora. Neki su prebačeni u logor u Musali, neki su razmijenjeni, a neki su izašli pod pokroviteljstvom Međunarodnog Crvenog krsta. Posljednji zatvorenici su napustili logor 9. decembra 1992. godine i odvedeni su u logor Musala.

Jedna od optužbi protiv optuženih je bilo protivpravno zatočenje i držanje u nehumanim uslovima. Pretresno vijeće je smatralo da je "u logoru vladala atmosfera straha i zastrašivanja, prouzrokovana nasumičnim premlaćivanjima zatvorenika nakon njihovog hapšenja, prebacivanja i dolaska u logor". Dakle, Tužilaštvo je dokazalo van razumne sumnje da su se u ovom logoru dogodili strašni zločini.

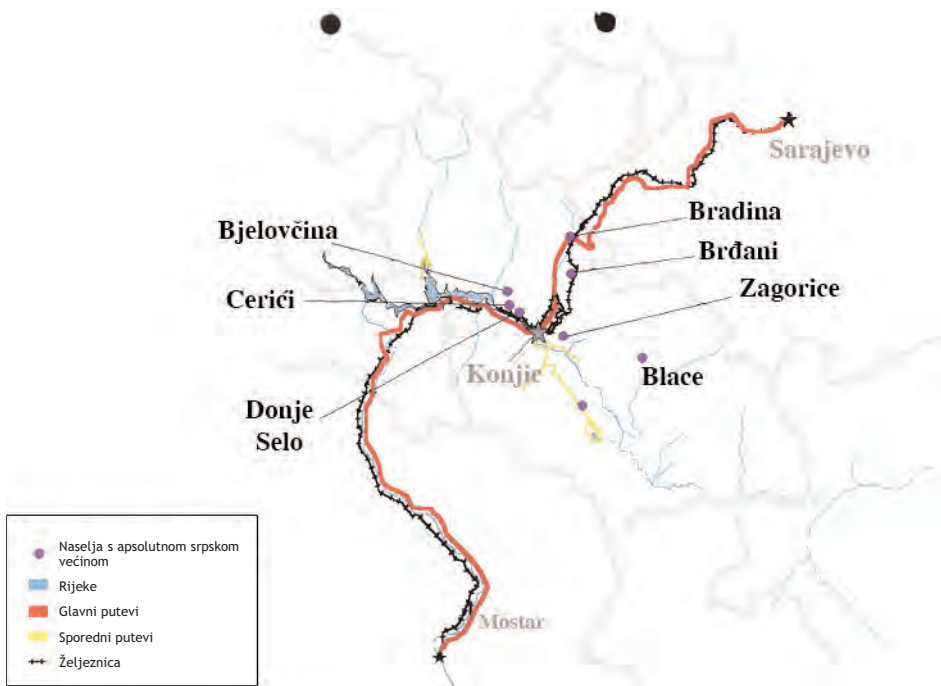
PRIBLIŽAVANJE

MKSJ-A LOKALNIM ZAJEDNICAMA U BOSNI I HERCEGOVINI

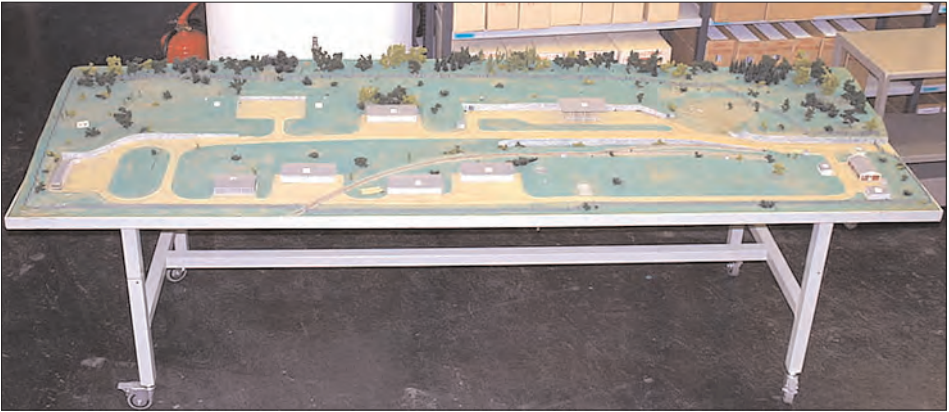
Slike

Slika br. 1
Etnički sastav opštine Konjic 1991. godine.

Slika br. 2
Karta područja Konjica od 1991. godine, na kojoj se vide naselja s većinskim srpskim stanovništvom.

Slika br. 3
Maketa logora Čelebići koja je korištena na suđenju.

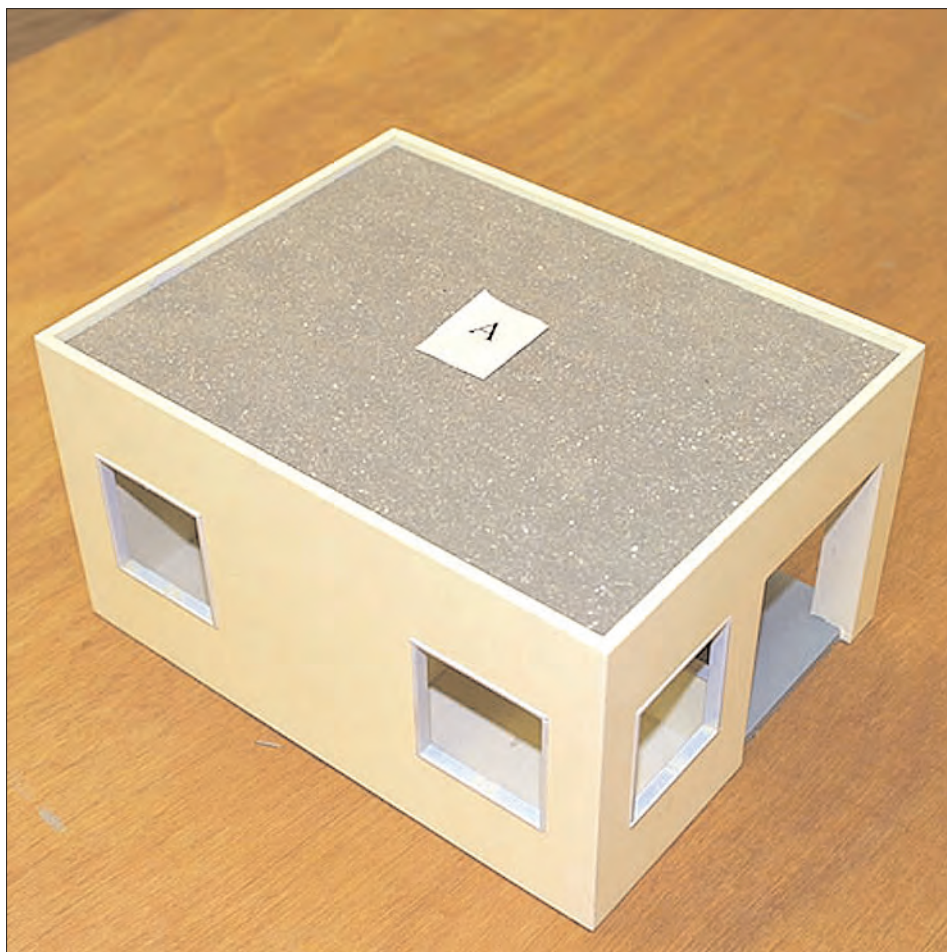
Slika br. 4
Maketa logora Čelebići koja je korištena na suđenju.

Slika br. 5
Maketa logora Čelebići koja je korištena na suđenju.

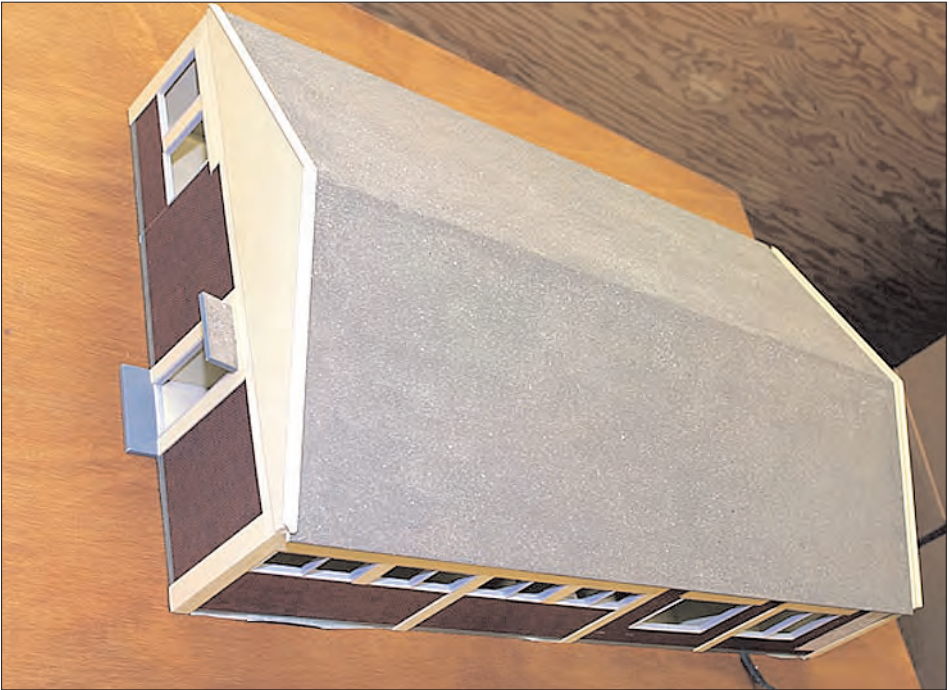
Slika br. 6
Maketa logora Čelebići koja je korištena na suđenju.

Slika br. 7
Maketa zgrade A u logoru Čelebići koja je korištena na suđenju.

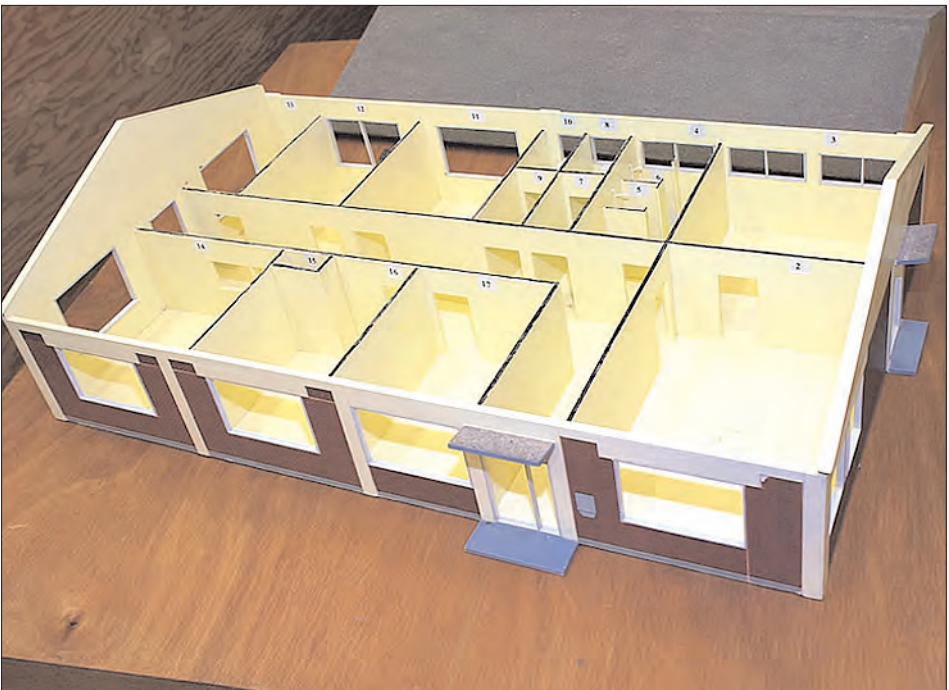

Slika br. 8
Maketa unutrašnjosti zgrade A u logoru Čelebići koja je korištena na suđenju.

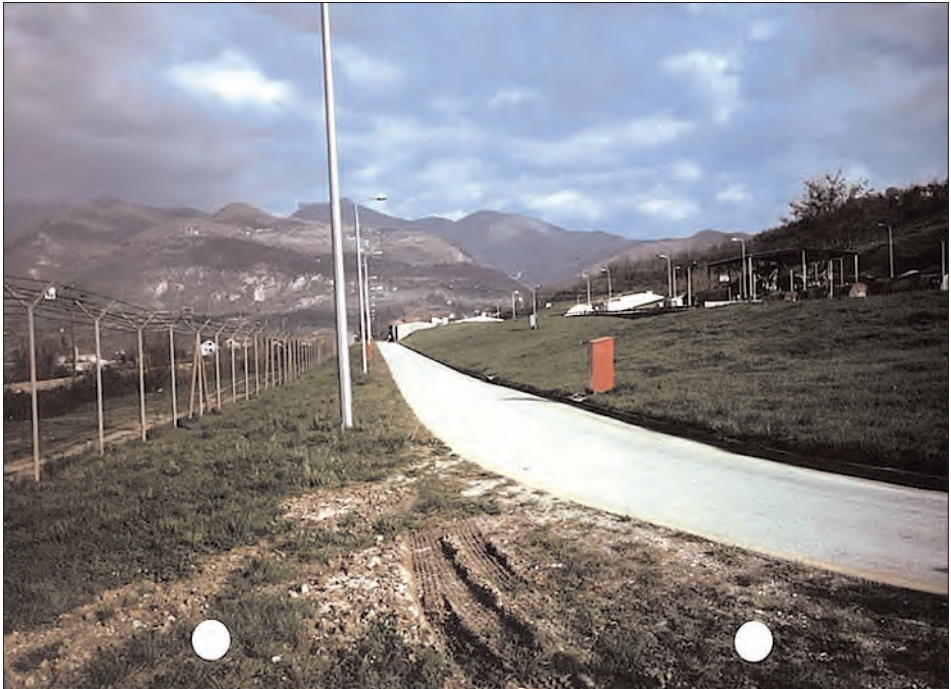

18

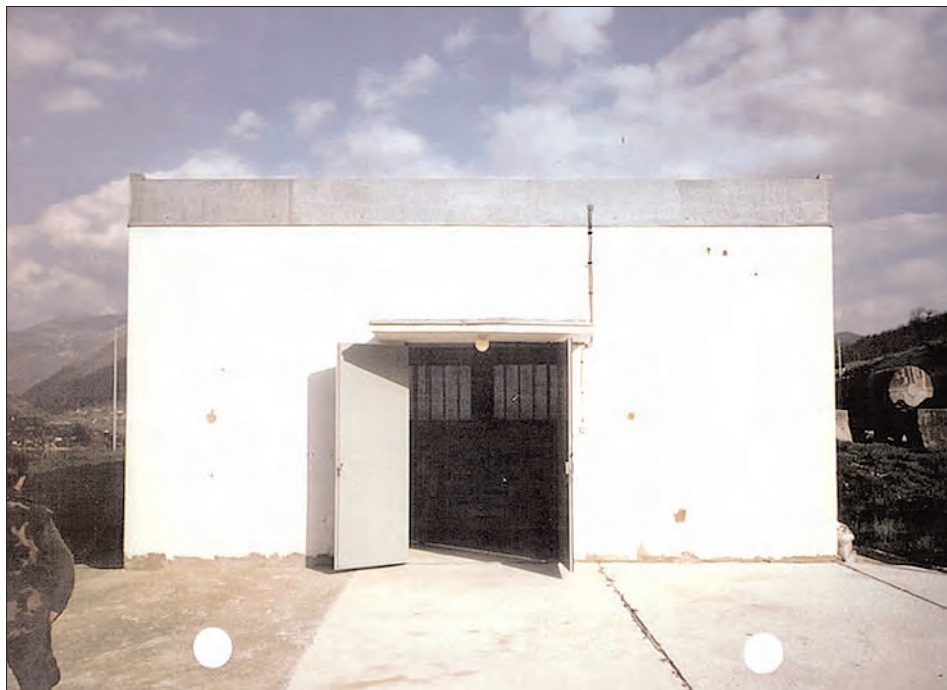
Slika br. 9
Maketa zgrade B u logoru Čelebići koja je korištena na suđenju.

Slika br. 10
Maketa unutrašnjosti zgrade B u logoru Čelebići koja je korištena na suđenju.

Slika br. 11
Granice logora Čelebići; fotografiju su snimili istražitelji MKSJ-a 1995. g.

Slika br. 12
Zgrada A u logoru Čelebići; fotografiju su snimili istražitelji MKSJ-a 1995. g.

Slika br. 13
Glavni ulaz u zgradu B u logoru Čelebići; fotografiju su snimili istražitelji MKSJ-a 1995. g.

Slika br. 14

Ulaz u logor Čelebići, sa stražarskom kućicom s lijeve strane; fotografiju su snimili istražitelji MKSJ-a 1995. g.

Slika br. 15
Skladište oružja u logoru Čelebići; fotografiju su snimili istražitelji MKSJ-a 1995. g.

Slika br. 16
Portirnica na ulazu u logor Čelebići; fotografiju su snimili istražitelji MKSJ-a 1995. g.

Zdravko Mucić

Hazim Delić

Esad Landžo

Zejnil Delalić
(osloboden krivice)

Slika br. 17-20

Optužnice su podignute protiv Zdravka Mucića, Hazima Delića, Esada Landže i Zejnila Delalića.

Slika br. 21

Grozdana Čećez koja je svjedočila o tome kako ju je Hazim Delić silovao tokom njenog zatočeništva u logoru Čelebići.

26

Slika br. 22
Crtež koji prikazuje položaj zatočenika u hangaru 6 - dokazni predmet odbrane.

Slika br. 23
Zatočenici u hangaru br. 6, koji su bili prisiljeni da spavaju na mjestima koja su im određena, na betonskom podu.

Druga sesija Sudjenje

Magda Karangiannakis, pravni savjetnik, Tužilaštvo, MKSJ:

Prije nego što počnemo razgovarati o suđenju, htjela bih da vam predstavim u osnovnim crtama postupak donošenja presude i žalbeni postupak na Međunarodnom sudu.

Pravni sistem u bivšoj Jugoslaviji je zasnovan na pravnom sistemu kontinentalne Evrope u kojem sudija vodi sudski proces i ima veoma važnu ulogu pri izboru i ispitivanju svjedoka.

Međunarodni je sud u većoj mjeri usvojio anglosaksonski sistem običajnog prava, što znači da strane u postupku, optužba i odbrana, imaju vodeću ulogu u biranju i ispitivanju svjedoka.

Suđenja pred Međunarodnim sudom se odvijaju na sljedeći način.

Prvo Tužilaštvo iznosi svoje uvodno izlaganje, a zatim izvodi sve dokaze kojima potkrepljuje optužbe protiv optuženog. To se zove izvođenje dokaza Tužilaštva.

Zatim se odbrana poziva da izvede dokaze koji podrivaju dokaze Tužilaštva ili oslobađaju optuženog krivice. To se zove izvođenje dokaza odbrane.

Nakon toga, optužbi može biti dopuštena replika, odnosno odgovor na dokaze odbrane koji nisu bili prethodno najavljeni, što se naziva duplika.

Ukoliko u fazi replike Tužilaštvo otvori neka nova pitanja, onda odbrana takođe može dobiti dopuštenje da odgovori na dodatne dokaze optužbe u postupku, što se naziva pobijanje tvrdnji optužbe.

Tokom svih faza suđenja, sudije imaju kontrolu nad postupkom i mogu da postavljaju pitanja svjedocima ili da se obraćaju i postavljaju neke druge zahtjeve bilo optužbi bilo odbrani.

Nakon što se izvedu svi dokazi i saslušaju svi svjedoci i optužbe i odbrane, počinje postupak vijećanja.

Vijećanje uključuje sistematsku analizu i procjenu dokaza u svjetlu optužbi protiv optuženog i primjenjivih zakonskih odredbi.

Jedan od prvih koraka u postupku vijećanja je procjena dokaza. Pretresna vijeća primjenjuju u odnosu na sve optužene princip pretpostavke nevinosti. Prema tome, na Tužilaštvo je teret dokazivanja krivice optuženog van svake razumne sumnje.

... na Tužilaštvu je teret dokazivanja krivice optuženog van svake razumne sumnje.

Vijećanje obavljaju sudije. Pomažu im pravni savjetnici koji su pratili suđenje i radili pod nadzorom sudija, kako bi im pomogli u analizi dokaza i primjenjivih zakonskih odredbi.

Vijećanje završava pisanjem detaljne pismene presude u kojoj se iznose objašnjenja u vezi s činjenicama i pravnim odredbama na osnovu kojih je pretresno vijeće donijelo svoju odluku. Sljedeći korak je žalbeni postupak.

Nakon što je izrečena presuda, svaki optuženi koji je osuđen može da uloži žalbu na samu presudu, odnosno na činjenične nalaze, na kaznu koja mu je izrečena, ili na oboje.

Žalbeni postupak uglavnom nije predviđen za ponovno izvođenje dokaza. Optuženi ili Tužilaštvo mogu da se žale na presudu samo na osnovu navodnih činjeničnih grešaka ili povreda zakona ili pogrešnih primjena zakona.

Osuđeni ostaju u pritvoru sve dok se ne završi žalbeni postupak i Žalbeno vijeće donese svoju presudu. Tada ih, ovisno o presudi, puste na slobodu ili pošalju na odsluženje zatvorske kazne.

Treća sesija Presuda i činjenični nalazi

John Hocking, zamjenik sekretara, MKSJ:

Moj prvi dan na Međunarodnom sudu u martu 1997. godine bio je prvi dan suđenja u predmetu *Čelebići*. Cijelo sam suđenje proveo u sudnici i sjedio sam ispred sudija jer sam bio viši pravni savjetnik sudija u tom postupku.

Namjera mi je da danas iznesem činjenične nalaze Pretresnog vijeća na način da vam predstavim dokaze koji su izvedeni na suđenju za koje je sudsko vijeće smatralo da su pouzdani i vjerodostojni i na koje su se oslonili proglašavajući trojicu optuženih krivima, a jednog nevinim. Mnogi od ljudi koji su svjedočili u predmetu *Čelebići* bili su žrtve, ljudi koji su takođe bili zatočeni u logoru.

Najvažniji dijelovi presude

John Hocking:

Suđenje u predmetu *Čelebići* počelo je 10. marta 1997. godine i trajalo je nekih 19 mjeseci. Pretresno vijeće je čulo svjedočenja 122 svjedoka, uvrstilo u spis 691 dokazni predmet, a zapisnik postupka ima gotovo 20.000 stranica. Trojica sudija u tom suđenju bila su iz Nigerije, Kostarike i Pakistana. Advokati odbrane bili su iz Bosne i Hercegovine i Sjedinjenih Američkih Država, a u timu optužbe bili su advokati iz Italije, Sjedinjenih Američkih Država i Australije.

Pretresno vijeće je čulo svjedočenja 122 svjedoka, usvojilo u spis 691 dokazni predmet, a zapisnik postupka ima gotovo 20.000 stranica.

U predmetu *Čelebići* donesena je druga prvostepena presuda Međunarodnog suda. Bilo je to prvo suđenje koje je uključivalo više optuženih osoba - u isto vrijeme sudilo se četvorici optuženih. To je suđenje takođe rezultiralo prvom oslobađajućom presudom - Zejnil Delalić je oslobođen krivice.

Prvostepena presuda dovela je do nekih važnih pravnih koncepata. Naprimjer, to je bila prva presuda u jednom međunarodnom krivičnom procesu u kojoj se govorilo o konceptu komandne odgovornosti nakon Nirnberških i tokijskih suđenja koja su održana nakon Drugog svjetskog rata. Važnost suđenja u predmetu *Čelebići* kad se radi o komandnoj odgovornosti bila je u zaključku sudija da se za zločine mogu smatrati odgovornima ne samo vojni komandanti, nego i oni civili koji su bili na pozicijama vlasti.

Prvostepena presuda je takođe donijela prvu osudu za silovanje kao oblik mučenja. U prvostepenoj presudi rečeno je da "... nije uopšte upitno da djela silovanja mogu predstavljati mučenje po običajnom pravu".

Sada ću govoriti o analizi činjenica koju je sprovelo Pretresno vijeće i o dokazima koji su izvođeni pred vijećem tokom tih 19 mjeseci suđenja 1997. i 1998. godine. Na prvostepenu presudu je kasnije uložena žalba, ali u žalbenom postupku je promijenjen vrlo mali broj činjeničnih nalaza.

Činjenični i pravni nalazi o pojedinačnim događajima koji su se teretili u Optužnici

Ubistvo Šćepe Gotovca (tačke 1 i 2)

John Hocking:

U Optužnici, Hazim Delić i Esad Landžo optuženi su za ubistvo Šćepe Gotovca. To je bio jedan stariji bosanski Srbin koji je imao između 60 i 70 godina i bio zatočen u logoru Čelebići. U Optužnici se navodi da su u junu 1992. godine Hazim Delić, Esad Landžo i drugi odabrali g. Gotovca, izveli ga iz hangara, a zatim ga duže vrijeme tukli. Na kraju su mu na čelo prikucali značku SDS-a. Gotovac je ubrzo nakon toga umro od zadobivenih povreda.

Svjedočenje koje slijedi dao je zaštićeni svjedok. Ono počinje pitanjem tužioca, gđe Terese McHenry, koja svjedoku postavlja pitanja. U svjedočenju se spominje osoba po imenu Zenga. To je bio nadimak Esada Landže.

(transkript sa suđenja)

Naziv i broj predmeta:	<i>Mucić i drugi (IT-96-21) "Čelebići"</i>
Svjedok:	Svjedok B
Datum:	15. juli 1997.

Tužilac McHenry: Gospodine, da li je u Čelebićima bio jedan zatočenik po imenu Šćepo Gotovac?

Svjedok: Da.

Tužilac: Možete li mi, molim Vas, reći da li ste Vi bilo šta primijetili ili čuli u to vrijeme, u vezi s onim što se dogodilo g. Gotovcu?

Svjedok: Šćepo Gotovac je doveden nekoliko dana poslije mog dolaska u logor. Jedan dan su ga ubacili kroz vrata. Starac je ubačen u zatvor. Tada sam vidio Hazima Delića i Zengu. Bačen je tu pored mene da sjedne i Hazim Delić je rekao da je on u toku Drugog svjetskog rata ubio dvojicu Muslimana i zakopao ih na mjestu gdje je bio logor i rečeno mu je da se ne nada da će izaći živ. On je pokušavao da se brani riječima da nikad nikog nije ubio. Čak je i nama ostalim zatvorenicima to govorio kad bi oni i zatvorili vrata.

Te večeri Šćepo Gotovac je dvaput premlaćen. Prvo je te večeri izveden van i tukli su ga dosta dugo. Čuli smo krike, zapomaganja. Tada nije bio ubijen. Vratili su ga unutra. Mislim da je sljedeće večeri ležao ondje sav izubijan - ponovo bio prozvan napolje, u sumrak. Sjećam se Zenge... Sjećam se Esada Landže. Ušao je u hangar. Mislim da je Delić bio vani, blizu vrata. On nije htio da izađe. Bio je... Naredili su drugoj dvojici zatvorenika da mu pomognu da ustane, da ga izguraju kroz vrata, napolje. Kada je izašao, to je bilo neposredno u mojoj blizini, blizu hangara, počeli su da ga tuku. Po broju udaraca, po pokretima i po svemu onome što se čulo, bila je to veća grupa ljudi. Bilo je više ljudi. Nevjerovatno je bilo koliko je to trajalo, ili se meni činilo da ga tuku čitavu vječnost i kao da su se već možda umorili od toga. U jednom trenutku mislim da je Zenga rekao nešto kao: "Pusti ga meni". Tad su se začuli udarci samo jednog čovjeka, teški udarci, nekom batinom ili nečim po tijelu. Poslije nekog vremena, poslije vrlo kratkog vremena, mi koji smo sjedili tu blizu čuli smo da se samo čuju udarci po tijelu, da nema više nikakvog otpora ni zapomaganja ni jaukanja, nema više ništa. Poslije nekog vremena, neko je ušao, pozvao te zatvorenike koji su sjedili pored

vrata i naredili da izađu i unesu Šćepino tijelo. Oni su to normalno morali uraditi. Unijeli su ga. Ušao je Landžo Eso i rekao: “Ako mu neko skine ovaj bedž sa čela” - a on je ustvari probušio njegovo čelo i zakačio mu bedž SDS-a - “ja ću ga lično ubiti”. Tijelo Šćepe Gotovca je ležalo ondje možda dva ili tri dana, ja ne znam sad tačno, tu pored mene odmah, u tom logoru. Normalno, niko ga nije smio ni dotaći, niti mu skinuti taj bedž sve dok ne znam ko je dao tu dozvolu da se njegovo tijelo iznese napolje i da se odstrani iz hangara. To je skoro uvijek bila ista ekipa tih momaka koji su sjedili pored vrata, koji su iznijeli njegovo tijelo i sklonili ga izvan hangara.

Eso Landžo [...] je ustvari probušio njegovo čelo i zakačio mu bedž SDS-a – “ja ću ga lično ubiti”. Tijelo Šćepe Gotovca je ležalo ondje možda dva ili tri dana...

Tužilac: Gospodine, kada ste rekli da je tijelo tamo ostalo dva dana, da li je g. Gotovac tada bio živ ili mrtav i kako ste Vi zaključili da je bio živ ili mrtav.

Svjedok: Ja nisam ljekar da zaključujem da je neko mrtav, ali ako je neko dva dana nepokretan u jednom položaju i danju i noću i ako neko ne diše, vjerujem da je mrtav.

John Hocking:

Pretnesno vijeće je ustanovilo da postoje neke razlike u izjavama svjedoka o tim događajima. Međutim, osnovne stvari bile su iste. Sudije su uzele u obzir da su svjedoci govorili o događaju koji se odigrao pet godina ranije i da su bili zatočeni u prostoru gdje fizičko nasilje nije bilo neobično. Sudije su smatrale da je Šćepo Gotovac pretučen ispred hangara br. 6, a svjedoci su sjedili u hangaru i prema tome nisu mogli vidjeti osobe koje su ga tukle. Međutim, imajući u vidu ono što su svjedoci vidjeli i čuli, sudije su se uvjerile van razumne sumnje da su svjedoci znali šta se vani dešavalo.

U nastavku slijedi odlomak iz svjedočenja Esada Landže o tom događaju. On je bio jedini od četvorice optuženih koji je svjedočio pred sudijama. Esad Landžo je u svom svjedočenju priznao da je učestvovao u premlaćivanju koje je dovelo do smrti Šćepe Gotovca. Ali, on je u svoju odbranu tvrdio da su Zdravko Mucić i Hazim Delić od njega tražili da ubije Šćepu Gotovca. Esada Landžu u nastavku ispituje njegov advokat, Cynthia Sinatra.

(transkript sa suđenja)

Naziv i broj predemta: *Mucić i drugi (IT-96-21) “Čelebići”*
Optuženi: Esad Landžo
Datum: 27. juli 1998.

Optuženi: Delić mi je tada rekao: “Hoću da vidim ovu osobu sutra sa nogama naprijed preko kapije. I nije me briga kako ćeš da to uradiš.” To je bilo negdje u toku dana. To je bila naredba za mene. Tokom večeri sam ja otišao. Sa mnom je još bilo, ja mislim, tri-četiri stražara. Ja sam prozvao tu osobu da izađe iz hangara. Pošto je meni izdato naređenje, ja sam morao da raportiram poslije toga šta se desilo, da li je naređenje izvršeno, tako da sam ja prozvao tu osobu iz hangara. Izveli smo je, nas petorica, mislim. Istukli smo tu osobu, udarali bismo ih nogama. Neko ga je udario kundakom puške, ali, znate, bio je mrak, pa je bilo teško vidjeti u mraku, a posebno taj dio nije imao svjetla i onda se

dešavalo da stražari jedan drugog udare. Nakon nekih pola sata, ja sam vratio tu osobu. Znam da je bila živa kad sam je vratio. Otišao sam nazad, rekao g. Deliću da je naredba izvršena. Ujutro sam saznao da je taj čovjek mrtav.

(...)

Optuženi: Znete, moram ovo da kažem. Mi, kad smo dobivali naredbe da se izvrši nešto, neko batinanje ili bilo šta, postojala je naredba da se zatvorenici u bilo kojem slučaju, da li se radi o prebijanju na smrt ili samo tako, da se ne smiju udarati u glavu, da se ne vide ožiljci po glavi. Znači da se ne vide ožiljci ili nešto. Znači, nije postojala nikakva mogućnost da se nešto uradi na glavi. Ni u kom slučaju. Tako da su sve povrede nanosile po tijelu, dole. Ne znam zašto je tako rečeno, ali nam je tako rečeno i pridržavali smo se tih naredbi.

Branilac: Da li ste Vi stavili bedž SDS-a na glavu g. Gotovca ili ste vidjeli nekoga drugog da ga je ondje stavio?

Optuženi: Ja lično nisam. Znete, sve je moguće. Mrak je, imate pet-šest ljudi koji udaraju. Moguće je da je neko kleknuo i stavio. Ja to ne znam i ne mogu tvrditi. Ja samo znam da ja lično nisam, a da li je neko drugi, to stvarno ne znam. Moguće je, postoji mogućnost. Postoji mogućnost za sve. Ja to ne znam stvarno. Ja znam da ja nisam.

John Hocking:

Sudije Pretresnog vijeća nisu smatrali da je svjedočenje Landže vjerodostojno. Istražiocu Tužilaštva su ranije razgovarali sa Esadom Landžom o tom događaju i tokom tog razgovora on je porekao da je učestvovao u premlaćivanju g. Gotovca. Zato su sudije zaključile da je Landžo nepouzdan svjedok i odbacili su njegove tvrdnje da je on tukao i ubio g. Gotovca na traženje Zdravka Mucića i Hazima Delića.

Na osnovu tih činjenica, sudije Pretresnog vijeća su zaključile da su Hazim Delić i Esad Landžo ubili g. Gotovca. Sudije su zaključile da su njih dvojica dva puta tokom četiri ili pet sati pretukli g. Gotovca, i to tako nemilosrdno da je prvi put ostao stenjući u hangaru, a drugi se put čak nije mogao sam vratiti u hangar. Nekoliko sati kasnije, umro je od zadobivenih povreda.

Esad Landžo se tokom suđenja u svojoj odbrani pozivao na umanjenju odgovornost. Rekao je da je on bio tek instrument u rukama svojih nadređenih. Međutim, Pretresno vijeće nije prihvatilo tu tvrdnju, kao što se jasno vidi iz sljedećeg odlomka iz obraćanja predsjedavajućeg sudije Karibi dok je čitao presudu u predmetu *Čelebići* i objašnjavao kaznu izrečenu Landži.

(transkript sa suđenja)

Naziv i broj predmeta:	<i>Mucić i drugi (IT-96-21) "Čelebići"</i>
Presuda Pretresnog vijeća:	Sudija Karibi-Whyte
Datum:	16. novembar 1998.

Pretresno vijeće je pažljivo razmotrilo sve dokaze koji se odnose na Vaše stanje svijesti u vrijeme kada ste počinili Vaša krivična djela. Dok je odbacilo odbranu umanjene odgovornosti, primilo je k znanju Vašu mladu dob u predmetno vrijeme, podložnost i nezrelost, kao i posebne crte ličnosti, te uticaj koji je oružani sukob u Vašem rodnom gradu imao na Vas. Te činjenice su nas navele da

izrekne manje tešku kaznu nego što bi to tražila ozbiljnost i okrutnost zločina koje ste počinili. Pretresno vijeće, međutim, ne prihvata da ste Vi bili samo instrument Vaših nadređenih i da niste imali mogućnost da izrazite vlastitu volju. Priroda Vaših zločina ukazuje na vrlo značajno učešće mašte i perverzno zadovoljstva u nanošenju bola i patnje. Krajnje je uznemirujuće vidjeti takvu količinu nasilja i nepoštivanje ljudskog života i dostojanstva u tako mladoj osobi.

Krajnje je uznemirujuće vidjeti takvu količinu nasilja i nepoštivanje ljudskog života i dostojanstva u tako mladoj osobi.

John Hocking:

Krivicu Esada Landže za to ubistvo potvrdilo je i Žalbeno vijeće. Međutim, Žalbeno vijeće je odlučilo da je zaključak Pretresnog vijeća da je i Hazim Delić učestvovao u tom premlaćivanju nerazuman i oslobodilo je Delića odgovornosti za to ubistvo. Viši zastupnik optužbe u žalbenom postupku, g. Norman Farrell, objasniti će nalaze Žalbenog vijeća.

Norman Farrell, viši zastupnik optužbe u žalbenim postupcima, Tužilaštvo, MKSJ:

Ja sam bio jedan od tužilaca u oba žalbena postupka, ali nisam učestvovao u prvostepenom suđenju. Žalbeno vijeće je preispitalo sve dokaze vezane za ubistvo g. Gotovca. Žalbeno vijeće je primijetilo da je bilo i mnogo drugih svjedoka, osim svjedoka B i Esada Landže, koji su svjedočili o ubistvu g. Gotovca, ali nijedan od njih nije rekao da je Delić učestvovao u drugom premlaćivanju, koje je rezultirao smrću g. Gotovca. Petorica sudija u Žalbenom vijeću su izričito tražili od Tužilaštva da pokaže sve dokaze koji pokazuju da je Delić učestvovao u premlaćivanju g. Gotovca zajedno sa Landžom. Žalbeno vijeće je brinulo to što nije bilo konkretnih očevidaca koji bi izjavili da je Delić učestvovao i u drugom premlaćivanju.

Žalbeno vijeće u presudi razmotrilo vrlo mnogo dokaza. Razmotrilo je svjedočenje svjedoka F koji je tvrdio da ne zna ko je drugi put prozvao g. Gotovca, onda kad je ubijen. Žalbeno vijeće se takođe poziva na svjedočenje Stefana Gligorevića, koji je izjavio da je g. Gotovac dva puta pretučen, ali je identifikovao samo Esada Landžu. Takođe se spominje svjedočenje svjedoka N koji je opisao premlaćivanje g. Gotovca, ali je i on identifikovao samo Landžu. Zatim se pozvalo na svjedočenje Dragana Kuljanina koji je rekao da mu nisu poznata tačna imena stražara koji su izveli i tukli g. Gotovca. Sudije su navele i svjedočenje Mirka Đorđića koji je rekao da je Esad Landžo drugi put izveo Šćepu Gotovca iz hangara. Takođe su spomenuli svjedočenje Branka Sudara, koji je takođe svjedočio da je Landžo drugi put izveo Gotovca kad je umro od posljedica premlaćivanja.

Za Žalbeno vijeće bilo je važna činjenica da nisu postojali jaki dokazi koji bi pokazali da je Delić učestvovao u drugom premlaćivanju koje je rezultiralo smrću g. Gotovca, uprkos tome što su zaključili da je Delić učestvovao u prvom premlaćivanju g. Gotovca i da mu je prijetio.

Mi smo u optužbi pokušali iznijeti argumente da postoji dovoljno dokaza o učestvovanju Delića. Međutim, Žalbeno vijeće je zaključilo da se u to nije moglo uvjeriti van razumne sumnje. Žalbeno vijeće je smatralo da je Landžo odgovoran, a da Delić nije. Žalbeno vijeće je zaključilo da je Delić odgovoran za mnoga druga djela, uključujući prvo premlaćivanje g. Gotovca, ali ga je oslobodilo optužbe za drugo premlaćivanje koje je prouzrokovalo smrt.

Ubistvo Željka Miloševića (tačke 3 i 4)

Magda Karangiannakis:

Hazim Delić je optužen za ubistvo Željka Miloševića. U Optužnici se navodi da su negdje sredinom jula 1992., tokom perioda od nekoliko dana, stražari u logoru u nekoliko navrata teško pretukli Željka Miloševića. Takođe, u Optužnici stoji da je negdje oko 20. jula 1992. godine Hazim Delić odabrao Željka Miloševića i izveo da van gdje su ga Delić i drugi teško pretukli. Do sljedećeg jutra Željko Milošević je umro od zadobivenih povreda.

Kako bi potkrijepila te tvrdnje, optužba se oslanjala uglavnom na svjedočenja Novice Đorđića i Milenka Kuljanina. Izvodi iz njihovih svjedočenja nalaze se u nastavku.

(transkript sa suđenja)

Naziv i broj predmeta:	<i>Mucić i drugi</i> (IT-96-21) "Čelebići"
Svjedok:	Novica Đorđić
Datum:	16. juni 1997.

Tužilac McHenry: Molim Vas nastavite s onim što ste primijetili kada je riječ o odnosu prema Željku Miloševiću.

Svjedok: Kao što sam rekao, Željko Milošević je izveden ispred tunela br. 9. Znači, to je neposredno ispred vrata tunela br. 9, tako da se dobro čulo i vidjelo sve što se dešava napolju, ukoliko smo smjeli gledati. Ukoliko niko od stražara nije bio unutra, mogli smo gledati. Tražilo se od njega da prizna da je bio snajperista, da je ubijao Muslimane, da je pucao po njihovim položajima. On je sve to poricao, i, naravno, čim bi rekao da nešto nije uradio, slijedilo bi batinanje. U njegovom slučaju, sjećam se, korišten je komad električnog kabla debljine oko 2 cm, sa čeličnim užetom unutra. Svaki put kada bi bio izveden, dobio bi mnogo batina i kasnije je vraćen unutra. Jednom nam je prilikom ispričao da se nekada davno neki Musliman udvarao njegovoj majci. Mislim da je njegova majka bila udovica - ne znam - i on je premlatio ili udario tog Muslimana. To je bilo prije rata. I uglavnom kaže da je to razlog zašto ga optužuju da je snajperista, znači da drugog razloga nije bilo. To se ponavljalo možda sedam-osam dana.

(...)

Svjedok: Vrata bi se otvorila. Na vrata bi stao Hazim Delić i prozvao Željka Miloševića. On izlazi napolje i tu se nastavlja dalje ispitivanje, uglavnom batinama. Tako je jednom prilikom došla neka televizija, ljudi crne puti, vjerovatno odnekud iz arapskih zemalja. Izveli su Željka Miloševića, Rajka Đorđića i Desimira Mrkajića. Stavili su ih ispred televizijskih kamera i tražili da priznaju da su bili snajperisti i da su ubijali Muslimane. Landžo i Delić su ih tukli kad bi ovi isključili kamere, a kasnije su se batinanju pridružili i ljudi iz televizijske ekipe. (...)

Svjedok: Da Vam kažem, mogao sam da ga vidim, jer sve to što se dešavalo ispred devetke. Da pojasnim, bila je to udaljenost kao recimo između mene i gospode prevodilaca koji sjede gore. Zamislite da je ono staklo gore vrata.

Tužilac: Tokom samih premlaćivanja koja ste spominjali, da li su vrata uvijek bila zatvorena, ili su uvijek bila otvorena, ili su nekad bila otvorena, a nekad zatvorena?

Svjedok: Vrata su uglavnom bila otvorena ukoliko se ne zatvore od samog treska vratima. Znači, napola se zatvore. Uglavnom su vrata bila otvorena. Osim one noći kad se Željko Milošević nije vratio u objekat br. 9. (...)

*... čula se rasprava, kasnije batine,
a u neko doba se čuo i pucanj.
Te noći, Željko Milošević se nije
vratio u objekat br. 9.*

Svjedok: I zaista, kako je Hazim rekao, te noći, ne znam koliko je sati bilo, mogao se čuti njegov glas ispred objekta br. 9 i prozvao je Željka Miloševića. Željko je izašao napolje, vrata su se za njim zatvorila, čuli smo razgovor, ali ovaj put malo dalje od ulaza u objekat br. 9. Znači, nije moglo tako dobro da se razumije kao tih dana kad je bio pred vratima. Uglavnom, čula se rasprava, kasnije batine, a u neko doba se čuo i pucanj. Te noći, Željko Milošević se nije vratio u objekat br. 9. Ujutro, čini mi se da je bilo rano, izvodili su nas u grupama po pet-šest ljudi napolje, da vršimo nuždu na toj rupi. Kada sam izašao, pored same te rupe, sa sjeverne strane rupe, ležao je leš Željka Miloševića, prekriven nekom majicom, vjerovatno, ili nekom krpom preko čela i velika krvava fleka se vidjela na toj majici. Ne mogu da kažem da je ubijen metkom, ali neka povreda na glavi je sigurno bila.

Tužilac: Kada kažete da je to bio leš, kako ste mogli da odredite da je to bio leš? Da li se g. Milošević micao, koliko dugo ste posmatrali njegovu tijelo? Možete li nam reći kako ste mogli zaključiti da je riječ o lešu, a ne o živom tijelu?

Svjedok: Pa, da Vam kažem, vratio se nije te noći. Da se vratio, znali bi da je živ. Međutim, ovako, ležao je ispred. Mi smo izlazili u grupama od pet-šest ljudi napolje, a bilo nas je trideset i nešto unutra. Znači sve to vrijeme slika je bila ista. Svi ljudi koji su izlazili napolje vidjeli su jednu te istu stvar. On je ležao nepomično sa velikom krvavom flekom na glavi. To znači da je bio mrtav.

(transkript sa suđenja)

Naziv i broj predmeta:	<i>Mučić i drugi (IT-96-21) "Čelebići"</i>
Svjedok:	Milenko Kuljanin
Datum:	4. avgust 1997.

Tužilac: Da li ste bili očevidac bilo kojeg drugog događaja u vezi sa bilo kojim drugim zatvorenikom koji je umro?

Svjedok: Ja bih isto tako pomenuo ubistvo Željka Miloševića. Prije nego što je ubijen, pomenuo bih neke novinare, neke snimatelje koji su dolazili u zatvor. Snimatelji su bili, po našoj procjeni... iz koje zemlje ne mogu tačno da kažem. Uglavnom, došli su da snimaju zatvorenike, tj. nas. Delić je prozvao Željka Miloševića i Rajka Đorđića da izađu pred kameru i da pričaju tim novinarima, tim snimateljima koji su bili ispred tunela br. 9, da pričaju za njih, njihove kamere, kako su silovali Muslimanke, kako su mučili Muslimanke, kako su mučili i ubijali djecu. Međutim, Željko Milošević nije htio da prizna tako nešto i nije htio da dâ nikakvu izjavu u vezi s tim, a ni Rajko Đorđić nije mogao da prizna nešto što nije uradio. Delić ih je tada vratio na mjesto odakle su došli, tj. u tunel br. 9, i, kad su otišli novinari, ušao je ponovo u tunel i rekao da će ga zapamtiti dobro. Međutim, Željko je još ostao par dana u tunelu. Delić je došao i rekao Miloševiću da se spremi oko 13:00 sati. Došao je Delić, prozvao ga je, ne mogu tačno kazati koji dan. Bila je noć uglavnom. Je li bilo 1:00, 24:00. ili 2:00 sata, stvarno ne znam, uglavnom noć je bila. Izveo je Željka, lično on ga je prozvao, i mi sve čuli

kad je već bio izveden, čuli smo kako jauče, kako vrišti, kako ovo, kako ono. Međutim, ujutro kad su nas izveli da idemo u WC, Željko Milošević je bio iza vrata mrtav ležao. Mi smo ga vidjeli kad smo prolazili u WC. A, pomenuo bih, prije nego što su ga ubili, Željko Milošević je bio zatvoren u jednom šahtu sa vodom gdje je proveo čitavu noć, takođe sa Rajkom Đorđićem. Kad je došao iz tog šahta sa vodom, bio je sav mokar. Ja sam imao neku trenerku i, pošto je njegova odjeća normalno bila mokra, dao sam mu trenerku da presvuče, da obuče nešto suho.

I baš da povežem sa tim ubistvom kada sam ga video, bila je ta trenerka na njemu, mada mu je bila još neka jakna prebačena preko glave, tako da sam ga vrlo dobro poznao i video da se radi o Željku Miloševiću.

Magda Karangiannakis:

Vijeće se u svojim nalazima oslonilo na svjedočenja ova dva svjedoka. Delićev advokat je tvrdio da su samo dva svjedoka, na osnovu ličnih saznanja, svjedočili o ubistvu Željka Miloševića i da su se njihove priče razlikovale. Odbrana je tvrdila da se, prema svjedočenju Milenka Kuljanina, od Željka Miloševića tražilo da prizna da je mučio i silovao Muslimanke i ubijao i mučio djecu, dok se prema svjedočenju Novice Đorđića od njega tražilo da prizna da je bio snajperist i da je ubijao Muslimane.

Pretno vijeće je smatralo da "... iako je bilo nekih razlika između svjedočenja ova dva svjedoka, osnovne crte njihovog svjedočenja koje se tiču Željka Miloševića i posljednje večeri njegovog života, su bile dosljedne i vjerodostojne".

Vijeće je povjerovalo iskazima Novice Đorđića i Milenka Kuljanina, koje su gore navedene, i proglasilo je Hazima Delića krivim za ubistvo Željka Miloševića. Petorica sudija Žalbenog vijeća potvrdili su tu presudu.

Ubistvo Sime Jovanovića (tačke 5 i 6)

John Hocking:

Hazim Delić i Esad Landžo su se teretili za ubistvo još jednog pritvorenika u logoru Čelebići. To je bio Simo Jovanović. Tužilaštvo je tvrdilo da je negdje u julu 1992. godine ispred zatvora, grupa ljudi, uključujući Hazima Delića i Esada Landžu, teško premlatila Simu Jovanovića. Tukli su ga dosta dugo. Tužilaštvo je dalje tvrdilo da su onda Esad Landžo i još jedan stražar vratili Simu Jovanovića nazad u zatvor, da mu niko mu nije pružio ljekarsku pomoć i da je kasnije umro od zadobivenih povreda.

U svom razgovoru sa Tužilaštvom u julu 1996. godine, Hazim Delić je priznao da je Simo Jovanović ubijen u logoru Čelebići, ali je poricao da je on imao ikakvu ulogu u njegovom ubistvu.

S druge strane, Esad Landžo je tokom svog iskaza pred sudijama priznao da je on izveo Simu Jovanovića iz hangara br. 6. Ali tvrdio je da je to uradio na insistiranje nekih stražara koji su mu rekli da su dobili dozvolu od vlasti da to urade. Landžo je poricao da je on učestvovao u premlaćivanju g. Jovanovića. Rekao je rekao da nije bilo svjedoka koji su vidjeli premlaćivanje g. Jovanovića, koje je kasnije dovelo do njegove smrti. U nastavku su odlomci iz iskaza Esada Landže koji se odnose na ubistvo Sime Jovanovića.

(trankript sa suđenja)

Naziv i broj predmeta: *Mucić i drugi* (IT-96-21) "Čelebići"
Optuženi: Esad Landžo
Datum: 27. juli 1998.

Optuženi: Jedno veče, ja sam bio na straži, i stigla je grupa stražara koja je upravo stigla da budu stražari u zatvoru. Dolazili su iz sela Idbar, odakle je i Simo bio rodom i gdje je imao veliku kuću sa velikim imanjem, ribnjakom, itd. Oni su stigli i kad su došli ispred hangara - pošto sam ja bio na brežuljku - oni su mene pozvali da siđem i da im zovnem napolje Simu Jovanovića jer trebaju da razgovaraju s njim nešto. A procedura je bila - pošto postoje dva stražarska mjesta - da stražar sa brežuljka mora silaziti i komunicirati sa zatvorenicima, dok je ovaj drugi stražar koji se nalazio u rovu preko puta ulaznih vrata uvijek morao biti tu pored mitraljeza u slučaju da veća grupa zatvorenika pokuša izaći na silu. Znači, ja sam sišao i pitao zašto im treba. Oni su rekli da imaju naredenje da razgovaraju s njim. Ja sam im prozvao osobu. Nije postojala mogućnost da ja odem provjeravati u tom momentu da li je to tačno, da li on ima naredbu ili ne. Bio je neki telefon, ali nije radio. Tako da sam ga ja prozvao, oni su ga izveli i odveli u pravcu ovog hangara, radionice, gdje se kasnije nalazila radionica za opravku oružja. Ja sam se kasnije vratio na svoje stražarsko mjesto i mogao sam čuti udarce i jauke. Nakon nekih 15-20 minuta, jedan me iz te grupe pozvao i rekao: "Evo, završili smo s ovim četnikom. Napravili smo testament". Onda smo ga ja i ovaj drugi stražar nekako dovukli, jer je on bio velik čovjek gotovo 1,90, možda i više - krupan. Nekako smo ga na jedvite jade dovukli. Ne dovukli, nego mu pomogli da dođe do hangara. On je uš'o. Sutra sam saznao da je umro. Ja ne znam razlog, pravi razlog, da sam siguran 100%, zašto je on ubijen, ali sam kasnije nešto čuo da je njegova imovina razdijeljena između mještana. Da li je to tačno, ja ne znam. Znam da je ta grupa bila, da ga je pretukla tu noć i da je on podlegao batinama.

Branilac: Kada kažete da je odveden u radionicu, možete li na ovoj maketi pokazati gdje je bila ta radionica. Dakle, to bi bio hangar pored hangara br. 6?

Optuženi: Da.

Branilac: Da li ste Vi na bilo koji način učestvovali u premlaćivanju g. Jovanovića?

Optuženi: Ne, ja nisam imao te naredbe. Ja sam se nalazio tad na stražarskom mjestu. Ja sam samo prozvao i doveo ga onamo. To je to bila moja dužnost.

Branilac: A položaj koji ste Vi uvijek imali u zemunici iznad hangara br. 6, da li je to bio položaj uz koji je išla i odgovornost komuniciranja sa zatvorenicima?

Optuženi: Kao što sam rekao, stražar sa tog stražarskog mjesta je morao komunicirati sa zatvorenicima, jer se drugi stražar uvijek morao nalaziti u neposrednoj blizini mitraljeza koji je gledao direktno u ulazna vrata hangara.

John Hocking:

Pretno vijeće nije bilo uvjereno da su se stvari desile stvarno onako kako je Esad Landžo ispričao. Vijeće je smatralo da se Esad Landžo nije mogao osloboditi odgovornosti za smrt Sime Jovanovića. Nema sumnje da je on barem bio u situaciji u kojoj je

olakšao pripremu za izvršenje ovog krivičnog djela. Pretresno vijeće je zaključilo da je Esad Landžo učestvovao u izvršenju ovog djela kao pomagač koji je znao šta će se desiti i, bez obzira na to, omogućio da dođe do ovog premlaćivanja koje su obavili drugi. Stoga je u tom svojstvu Esad Landžo proglašen krivim za smrt Sime Jovanovića.

Što se tiče umiješanosti Hazima Delića u ovo ubistvo, sudije su smatrale da ne postoji dovoljno dokaza da ga se poveže s tim ubistvom. Jedan od svjedoka optužbe, Branko Sudar, svjedočio je da je čuo glas Hazima Delića izvan hangara i da je Delić u nekoliko navrata davao naređenja, govoreći: “Dosta, prestanite”.

Tokom Sudarovog svjedočenja, poduzeta je zaštitna mjera izmjene lika. Treba dodati da iako gledaoci ne mogu vidjeti lice svjedoka koji svjedoči uz takvu zaštitnu mjeru, prisutni u sudnici vide njegovo lice, uključujući i optužene i njihove branioce. U nastavku slijede relevantni dijelovi njegovog iskaza. Pitanja mu je postavljao tužilac Grant Niemann.

(trankript sa suđenja)

Naziv i broj predmeta:	<i>Mucić i drugi (IT-96-21) “Čelebići”</i>
Svjedok:	Branko Sudar
Datum:	7. avgust 1997.

Tužilac Niemann: Posljednji put kad je g. Jovanović izveden i premlaćen, možete li se sjetiti koliko je to premlaćivanje otprilike trajalo?

Svjedok: Izvodili su ga po 20-ak minuta, 15, ne mogu se tačno sjetiti. Ne mogu se ja sad sjetiti koliko su oni njega minuta tukli. Tukli su ga dok ga nisu onesvijestili. Kad ga onesvijeste, onda ga ubace i tako.

Tužilac: I posljednji put kad je on izveden, da li ste vidjeli, da li se sjećate ko ga je vratio u hangar?

Svjedok: Ma, nešto ne mogu da se sjetim. Ne mogu, ono što nisam vidio... Samo, ja mislim da je on gurnut na vrata. Samo su njihovi glasovi bili tu. Ko ga je vratio tačno nisam mogao, jer kad se otvore vrata ne smiješ da gledaš, jer kad te vide da se okrećeš onda te udare. To kad se smiješ kriomice okrenuti da pogledaš, a ovako...

Tužilac: Rekli ste da ste mogli samo čuti šta se dešavalo vani. Jeste li prepoznali ijedan od glasova stražara koji su bili tamo - taj posljednji put kad je g. Jovanović bio premlaćen?

Svjedok: Sve, brate - Zengin glas, i Delić je nekad govorio tamo: “Dosta!”, čuo se njegov glas. Nekad kaže: “Prestani!”, čuje mu se glas.

Tužilac: Kad kažete on bi ponekad rekao: “Dosta! Prestanite!” Ko je to bio, ko je govorio: “Dosta! Prestanite!”?

Svjedok: Čuo sam dva-tri puta Delića kako govori “Dosta! Nemoj više!”

Tužilac: Posljednji put kada je donesen u hangar i ostavljen kraj vrata, možete li se sjetiti u kakvom stanju je bio taj put?

Svjedok: On je bio sav pretučan. Samo je jaukao od bola: “Majko moja, majko

moja”. Poslije je nestalo i tog glasa i, eto. I toga je glasa nestalo. Kako bi Vam rekao, šćućurio se k’o neko klupko... ne mogu da se izrazim, ne znam kako bih se izrazio...

Tužilac: I koliko dugo je ostao na tom mjestu i u tom stanju?

Svjedok: Pa, ne mogu tačno da se sjetim. Ja mislim da je sutradan, kad je samro, ujutro izveden, da je odnesen. Ne mogu tačno da ocijenim koliko je bio. Ne mogu se svih detalja da sjetim.

Tužilac: A, kako znate da je umro ujutro?

Svjedok: Ne znam baš ujutro, ali znam da je umro, razumijete li me, ne mogu se sad sjetiti. Većinom su bili uveče, razumijete li me. Oni su većinom pred večer, po mraku bili i tako. Sad tačno detalja ne mogu se sjetiti, koje je tačno doba bilo, kako je bilo. Ne mogu se svih detalja da sjetim.

John Hocking:

Sudije Pretresnog vijeća su zaključili da se ne mogu osloniti na svjedočenje jedne osobe koja je tvrdila da je prepoznala glas Hazima Delića s obzirom da nije postojao nijedan drugi svjedok koji bi potvrdio da je Delić učestvovao. Vijeće nije bilo uvjereno van razumne sumnje da je Hazim Delić odgovoran za ubistvo Sime Jovanovića.

Ubistvo Boška Samoukovića (tačke 7 i 8)

Magda Karangianakis:

Tužilaštvo je tvrdilo da je negdje u julu 1992. godine Esad Landžo pretukao Boška Samoukovića, zatvorenika kome je bilo otprilike 60 godina, i koji je bio iz Bradine. Tužilaštvo je tvrdilo da ga je Landžo pretukao drvenom palicom. Pošto je Boško Samouković izgubio svijest od ovih udaraca, izveden je iz zatvora i ubrzo nakon toga je umro od zadobivenih povreda.

U svom iskazu pred Vijećem, Esad Landžo je priznao da je tukao Boška Samoukovića, ali je poricao da je ikada namjeravao da ga ubije. Opravdavajući ovo zlostavljanje, Landžo je spomenuo jedan događaj koji se desio 12. jula 1992. godine kada je patrola u kojoj su bili pripadnici lokalne vojne policije naišla na zasjedu pored Bradine, koju su navodno postavili naoružani Srbi, i u toj zasjedi su svi pripadnici te patrole bili ubijeni. Esad Landžo je tokom svog svjedočenja rekao da je bio strašno potresen time što su ove osobe u patroli bile ubijene i osakaćene jer je sa nekima od njih bio blizak i da je zbog toga pretukao g. Samoukovića.

(transkript sa suđenja)

Naziv i broj predmeta: *Mucić i drugi* (IT-96-21) “Čelebići”
Optuženi: Esad Landžo
Datum: 27. juli 1997.

Branilac: Šta se onda desilo?

Optuženi: Nakon toga, mislim par minuta nakon toga, ja sam otišao do hangara 6. Znao, ja sam poznavao te ljude. To su bili jedni od mojih najboljih prijatelja koji su ubijeni u Bradini. Ja sam bio ljut, moram Vam reći, bio ljut, jer nama je rečeno da su to Srbi uradili koji su stanovali u Bradini. Ja sam došao do hangara

i rekao svim zatvorenicima iz Bradine da se dignu, ko je iz Bradine, i kad se uđe u hangar, sa desne strane, sam počeo da udaram neku dvojicu. Udario sam ih jednom, dvaput. To nisu bili neki... samo onaj svoj bijes što sam im'o... nisu to bili udarci da ga mogu povrijediti, tako, znate. I treća ili četvrta osoba koju sam udario je pala na patos.

Branilac: Moram Vas pitati, kako stalno govorite o udaranju, da li pod tim mislite da ste ih udarili jednom, dvaput, da ste ih tukli duže vrijeme ili da ste išli od jednog do drugog?

Optuženi: Po jednom, dvaput, možda triput sam udario. Od jednog do drugog sam iš'o koji su ustali bili. Ne sve, samo ove koji su bili iz Bradine. I trojica njih prvih koje sam udario, znači po dva, tri puta sam ih udario. Ne da sam se ja koncentrisao na jednog, pa da tučem jednog cijelo vrijeme. To je samo jer sam bio ljut na te ljude iz Bradine jer nam je rečeno da su ih Srbi ubili iz Bradine. Ja sam udario jednom, dvaput tu prvu trojicu. Kad sam udario ovog četvrtog, on je pao. Onda sam ja stao. Vidio sam da se čovjek počeo trzati na patosu kao da gubi dah. Odmah sam ja stao i pozvao koji je sjedio neposredno u blizini tu jedan od zatvorenika koji je radio prije rata u bolnici u Konjicu. On mu je pružio pomoć. Ja sam mu rekao da mu pruži pomoć tu. Znam da je radio nešto oko njega. Ne znam šta mu je tačno radio, ne znam. Znam da se čovjek prestao tresti. Onda sam ja pozvao dvojicu, trojicu drugih zatvorenika i uzeli smo ga i odnijeli u stacionar. Pravo da Vam kažem, ja nisam imao namjeru, mada sam želio ne samo jednog da ubijem, nego sve. Ali, stvarno, nisam došao s namjerom da tog čovjeka. Kasnije sam saznao od njegovog sina, nakon dan, kad sam razgovarao s njegovim sinom da je on imao nekih zdravstvenih problema od ranije sa srcom, tako da je to vjerovatno bio razlog, što sam ga ja udario jednom, dvaput i da su ti problemi sa srcom prouzrokovali te probleme koji su doveli do smrti. Kasnije je on umro u stacionaru.

Branilac: Da li ste ga Vi lično odveli u stacionar?

Optuženi: Ne, tu su mi pomogli dva ili tri zatvorenika, jer smo ga nosili u rukama. Moguće je da je on mogao hodati, ali ja sam samo htio da... tako da smo ga odnijeli. I tu su doktori nešto pokušavali da urade, ali nažalost nisu uspjeli. On je umro taj dan, ne znam tačno kad, ali umro je taj dan.

Branilac: Da li ste otišli u stacionar da provjerite kako je?

Optuženi: Da, ja sam stajao na vratima stacionara dok su ga doktori pregledali.

Branilac: A da li ste bilo šta rekli doktorima?

Optuženi: Mislim da sam rekao da ga probaju spasiti, da vide šta je. Da ga probaju spasiti, da ne umre, tako u tom smislu. Ne mogu se tačno sjetiti svih riječi, ali u tom smislu je bilo nešto.

Branilac: Da li ste Vi u to vrijeme postupali po narednjima?

Optuženi: Ne.

Magda Karangiannakis:

Kao što ste mogli da vidite na osnovu njegovog iskaza, Esad Landžo je tvrdio da on jest istukao Samoukovića, ali da nije namjeravao da ga ubije, a dokaz za to je bila činjenica da je on poslije navodno tražio ljekarsku pomoć za njega.

Vijeće je zaključilo da “čak i ako se prihvati da je to što je Landžo tražio ljekara dokaz da se u nekoj mjeri kajao za svoja djela, a ne samo pokazivao strah da bi ga Delić mogao optužiti, to teško da može da umanju težinu njegovog ponašanja u ovom nemilosrdnom premlaćivanju starijeg čovjeka sa tupim predmetom”. Pretresno vijeće je proglasilo Esada Landžu krivim za ubistvo Boška Samoukovića.

Vijeće je zaključilo da “čak i ako se prihvati da je to što je Landžo tražio ljekara dokaz da se u nekoj mjeri kajao za svoja djela, a ne samo pokazivao strah da bi ga Delić mogao optužiti, to teško da može da umanju težinu njegovog ponašanja u ovom nemilosrdnom premlaćivanju starijeg čovjeka sa tupim predmetom”.

Ubistvo Slavka Sušića (tačke 11 i 12)

John Hocking:

Želio bih samo naglasiti da su iskazi svjedoka o kojima danas govorimo samo jedan mali postotak dokaznog materijala koje je predodčen sudijama. Izabrali smo dijelove svjedočenja za koje nam se činilo da dobro predstavljaju neke od važnijih aspekata suđenja. Međutim, kad su sudije vijećale o krivici, odnosno nevinosti optuženih, imale pred sobom svjedočenja mnogih svjedoka koja su data tokom više od 18 mjeseci suđenja. Mislim da je takođe važno za one od nas koji nisu bili u logoru Čelebići, da pokušamo zamisliti kako je bilo zatvorenicima, a svjedočanstva nekih od njih smo danas čuli. U tom je logoru bilo zatočeno 500 ljudi, oni su svojim očima vidjeli kako ljude svakodnevno tuku, ubijaju i siluju. Njima mora da je bilo apsolutno grozno samo da prežive svaki dan u takvoj situaciji kad nisu znali da li će oni biti sljedeća žrtva nekog strašnog zlostavljanja. Vjerujem da je Pretresno vijeće to uvidjelo tokom tih 18 mjeseci suđenja.

Osim ubistava o kojima smo razgovarali, Tužilaštvo je tvrdilo da su Hazim Delić i Esad Landžo ubili Slavka Sušića, učitelja iz Čelebića. Gospodin Sušić je bio zatočen u logoru Čelebići u tunelu br. 9. Delić i Landžo su tvrdili da je Sušić koristio radio stanicu kako bi navodio srpsku artiljeriju koja je pucala na njegovo selo. Da bi saznali gdje se nalazi ta radio stanica, Delić i Landžo su mučili Sušića sve dok on nije umro od posljedica tog mučenja.

Optužba je dovela svjedoka po imenu Milenko Kuljanin, čiji je iskaz Pretresno vijeće ocijenilo vrlo uvjerljivim.

(transkript sa suđenja)

Naziv i broj predmeta:	<i>Mucić i drugi (IT-96-21) “Čelebići”</i>
Svjedok:	Milenko Kuljanin
Datum:	4. avgust 1997.

Tužilac: Da se vratimo na ono jutro kada su se Delić i Sušić vratili iz Sušićeve kuće. S čim je Delić tukao Sušića u tunelu tom prilikom?

Svjedok: Tukao ga je nekom gumenom palicom.

Tužilac: Koliko dugo ga je tukao tom prilikom?

Svjedok: U tunelu ga je tukao od vrata do pola tunela gdje je Sušić i pao. Poslije ga je ostavio i on je došao dole do odredišta i onda je poslije sjedio tu.

Tužilac: Rekli ste da je kasnije došao Zenga. Možete li reći u koje je doba tog dana, otprilike, došao Zenga?

Svjedok: Da Vam kažem, pošto smo mi imali vrlo lošu orijentaciju i za vrijeme, i za dan, i za datume, ja se stvarno ne mogu sjetiti koje vrijeme je bilo i koliko sati. Ne mogu da se sjetim.

Tužilac: U redu. Rekli ste nešto o tome da je Zenga koristio kliješta na jeziku g. Sušića. Šta je Zenga uradio sa jezikom g. Sušića - koliko ste Vi to mogli vidjeti?

Svjedok: On je kliještima čupao njemu jezik, zavrtao ga, udarao ga. Poslije ga je palio sporogorećim štapinom, tuko, mućio. To sam već naveo. Ne znam koliko puta treba da ponovim to. Nije mi teško, ali...

On je kliještima čupao njemu jezik, zavrtao ga, udarao ga. Poslije ga je palio sporogorećim štapinom, tuko, mućio.

Tužilac: Ja samo imam jedno konkretno pitanje. Govorili ste o štapinu oko noge i oko struka.

Možete li opisati tačno šta je Zenga radio sa tim štapinom ili štapinima. Koliko je bilo štapina, jedan ili dva različita štapina?

Svjedok: Bila su dva ista štapina. Jedan je zamotao oko noge, a drugi je zavukao ispod košulje oko stomaka, zavezao i poslije toga zapalio. Normalno, čovjeka je počelo da peče. Počeo je da jauče, da moli da to skine. Međutim, štapin je izgorio i opekao ga, spržio.

Tužilac: A kako je g. Landžo fiksirao štapine na tijelo? Da li ih je na neki način fiksirao ili ih je samo omotao?

Svjedok: Na nozi mu je pričvrstio nekim selotejpom, mislim da je imao, a oko stomaka mu je uvukao samo ispod košulje.

Tužilac: Dakle, štapini su bili omotani oko kože, a ne preko odjeće. Je li tako?

Svjedok: Jeste, oko kože, tačno.

Tužilac: A kako je Zenga zapalio ta dva štapina, čime?

Svjedok: Imao je neku šibicu. Šibicom je zapalio štapine i štapini su normalno počeli da gore oko Sušićeve kože.

Tužilac: Da li su štapini oko Sušićeve noge i struka u cijelosti izgorjeli ili su ugašeni?

Svjedok: Jeste. Izgorjeli su u potpunosti.

Tužilac: A šta je Zenga radio u međuvremenu?

Svjedok: U međuvremenu, dok je on gorio, on ga je tukao.

Tužilac: Čime?

Svjedok: Udarao ga je nogama i kundakom puške.

Tužilac: Da li je g. Landžo bilo šta rekao dok ga je tukao, tokom cijelog tog tretmana?

Svjedok: Jeste, pitao ga je za radio stanicu i prisiljavao da rekne za radio stanicu. Ali, čovjek nije mogao da rekne, kako da rekne. Desilo mu se što mu se desilo.

Tužilac: A koliko dugo je, približno, trajao ovaj tretman?

Svjedok: Pa sigurno preko 45 minuta je trajalo paljenje, mučenje i čupanje jezika. Po mojoj procjeni, možda i više.

Tužilac: Da li se g. Sušić mogao sam kretati nakon toga?

Svjedok: Poslije Zenginog tretmana, odnosno Landžinog tretmana, Sušić je išao na rukama i nogama do mjesta gdje je sjedio, tj. pozadi tunela je sjedio. Došao je na rukama i nogama do mjesta gdje se nalazio.

Tužilac: Koliko dugo je g. Sušić ostao na svom mjestu nakon tog tretmana?

Svjedok: Pa g. Sušić, ne znam sad tačno vremensku razliku, ostao je do Delićevog dolaska, nakon čega ga je ponovo počeo da tuče, maltretira i ispituje za radio stanicu. U stvari, čovjek više nije imao glasa da bilo šta kaže. Čak nije mogao ni da jauče pošto je bio na ivici smrti. Kada ga je Delić tad prestao da tuče, nakon par sati je umro, ustvari prevalio se na donju stranu tunela. Međutim, ovi zatvorenici kad su vidjeli da ne daje znake života, da je mrtav, iznijeli su ga u prednji dio tunela i tako su ga namjestili. Bio je u položaju koji odgovara, u kakvom dolikuje da se nađe mrtvac.

43

John Hocking:

Vrlo je važan razlog zašto je optužba postavljala pitanja o radio stanici. Kako bi dokazala krivično djelo mučenja, optužba mora da dokaže da je osoba koja je nanosila bol to radila pokušavajući pribaviti neku informaciju.

Optužba je dovela još jednog svjedoka koji je svjedočio o tom ubistvu. To je bio zaštićeni svjedok pod nazivom svjedok J. Svjedok J je ispričao manje-više isto ono što je ispričao Milenko Kuljanin, posebno o tome da je kliještima izvlačen jezik g. Sušića. Međutim, svjedok J nije spomenuo da su u mučenju g. Sušića korišteni štapini. Sudije su bile uvjerene da su Landžo i Delić mučili Sušića. Ali zbog te male kontradikcije u svjedočenju ova dva svjedoka, sudije nisu bile uvjerene da su Landžo i Delić uzrokovali njegovu smrt. Na kraju je Pretresno vijeće Delića i Landžu proglasilo krivim za hotimično nanošenje velike patnje i teške povrede, ali ih nije proglasilo krivim za ubistvo g. Sušića.

Kako bi dokazala krivično djelo mučenja, optužba mora da dokaže da je osoba koja je nanosila bol to radila pokušavajući pribaviti neku informaciju.

Mučenje i okrutno postupanje sa svjedokom M (tačke 15, 16 i 17)

Magda Karangiannakis:

Tužilaštvo je takođe optužilo Esada Landžu i Hazima Delića za mučenje i okrutno postupanje sa svjedokom M. Glavni izvor dokaza na koje se optužba oslanjala za tu optužbu bio je iskaz same žrtve.

Svjedok M je bio jedan bosanski Srbin iz Bradine koji je učestvovao u otporu koji su pružali lokalni bosanski Srbi prije nego što se predao snagama bosanske vlade. Nakon što se predao, odveden je u logor Čelebići.

U nastavku je odlomak iz njegovog svjedočenja. U svom iskazu, svjedok M je rekao da su ga tukli gotovo svakog dana dok je bio u logoru, od 25. maja do početka septembra 1992. godine. Dakle, rekao je da su ga tukli gotovo svakog dana tokom više od tri mjeseca.

(transkript sa suđenja)

Naziv i broj predmeta:	<i>Mucić i drugi (IT-96-21) "Čelebići"</i>
Svjedok:	Svjedok M
Datum:	14. juli 1997.

Svjedok: Po naređenju Zenge, morao sam da kleknem, da stavim ruke na potiljak, da bi mu omogućio da me čizmom, karate udarcima, udara u predio prsa. To je trajalo dugo. Obarao me je, dizao, obarao, dizao. To je trajalo tako dugo dok nisam izgubio svijest. Poslije toga su me polijevali vodom i došao sam sebi. Stavio je par novina, napravio vatru, izvadio nož...

Tužilac: Ko je on? Kad kažete on je izvadio novine i zapalio vatru, na koga mislite?

Svjedok: Mislim na Zengu. Užario je nož na vatri i natjerao me da uzmem nož golom šakom u ruke. Ja sam uzeo lagano, s tim da sam pokušao da simuliram, međutim on je uzeo moje dlanove i stavio ih među svoje noge, među svoje ruke i noge. Tako da sam samo osjetio svoje pečeno meso, miris pečenog mesa. Urezao mi je krst u dlanu što je očigledno i sad.

Tužilac: A šta mislite pod tim kad kažete "Urezao mi je krst"? Da li hoćete da kažete da je tim usijanim nožem usjekao krst u Vašu ruku? Pokušavam da Vas pitam...

Svjedok: Na dva puta je stavio...

Tužilac: U redu. Pokušavam samo da - da li je krst napravljen opekotinama ili je usječen nožem?

Svjedok: Ne, ne. Opeklinama. Krst je bio od opeklina.

Magda Karangiannakis:

Isti svjedok je rekao u svom iskazu da su mu jednom drugom prilikom Delić i Landžo stavili gas masku na glavu tako da je jedva mogao da diše. Onda su ga posipali nekim korozivnim praškom i pretukli ga.

(trankript sa suđenja)

Naziv i broj predmeta: *Mucić i drugi* (IT-96-21) "Čelebići"
Svjedok: Svjedok M
Datum: 14. juli 1997.

Tužilac: Da li su Vas još nekom drugom prilikom, pored ove o kojoj ste pričali, maltretirali u logoru?

Svjedok: Da. Sljedeća tuča je bila, vremenski ne znam koliko poslije toga, samo sam izveden noći. Izveden sam vani. Pored mene je izveden Lazar Savić i prebijen. Poslije toga sam ja bio na redu. Izveden sam vani. Napolju me je čekao Zenga i Delić sa još tri momka koji nisu bili iz Čelebića, koji su bili iz Tarčina, zvani Repa, Gumeni i Paja. Naslonjen sam uz zid. Neko mi je sa leđa stavio gas masku na glavu. Maska je zavijena, zategnuta. Nisam mogao da dišem. Naređeno mi je da legnem na asfalt. Skinuli su mi gaće do koljena. Osjetio sam da sam posut nekim prahom. Nisam osjetio bol, samo sam osjetio da nešto sipa po meni. Uzet sam za ruke i noge i prenesen pod šaht. Tu sam poliven vodom. Tad sam osjetio strašnu bol i opekotine. Poslije toga je uslijedila tuča po cijelim dijelovima tijela, od leđa do nogu. Uglavnom, najvišu bol sam osjetio u predjelu karlične kosti. Znači od leđa do donjeg dijela leđa. Veća bol je bila nedostatak vazduha. Gušio sam se. Pokušavao da skinem masku. Nisam uspio. Možda poslije - koliko dugo ne znam, samo znam da sam par put pao u nesvijest. Zadnji put kad sam došao sebi osjetio sam zrak da struji, osjetio sam da je maska skinuta, da mogu da dišem. Tek tad sam osjetio strašnu bol u predjelu leđa i karlične kosti. Natjerali su me da uđem u hangar. Pokušao sam da se pokrenem što prije, bojeći se novih udaraca.

Tužilac: Gospodine, kada je riječ o ovom incidentu koji ste nam upravo opisali, da li se tačno sjećate ko Vas je prozvao da izađete na ovo premlaćivanje?

Svjedok: Za taj zadnji incident?

Tužilac: Da gospodine.

Svjedok: Da, Delić, Delić.

Magda Karangiannakis:

Kao što je ranije rečeno, Hazim Delić je razgovarao s istražiocima Tužilaštva prije početka suđenja. On, za razliku od Landže, nije svjedočio na samom suđenju. Međutim, on je u tom razgovoru s istražiocima Tužilaštva rekao da on uopšte ne poznaje svjedoka M, ali da bi ga možda mogao prepoznati kad bi ga vidio. Dakle, on je porekao da je to učinio. S druge strane, Landžo je u svom iskazu pred Pretresnim vijećem priznao da je jednom prilikom opekao ruku svjedoka M, ali je rekao da je to uradio na podsticaj jednog neidentifikovanog Muslimana iz jednog drugog sela i po naređenju Hazima Delića.

(trankript sa suđenja)

Naziv i broj predmeta: *Mucić i drugi* (IT-96-21) "Čelebići"
Optuženi: Esad Landžo
Datum: 28. juli 1997.

Branilac: Tvrdnje su da je on premlaćen, udaran nogama do gubljenja svijesti, da mu je krst opeklinama utisnut u ruku, da je udaran lopatama, da je gušen, da je posut nepoznat korozivni prah po njegovom tijelu. Da li Vam to osvježava

sjećanje na tu osobu?

Optuženi: Da, tačno je. Ja sam ga jednom opržio. Mislim da je bio jedan nož ili neki željezni predmet, po dlanu. A za ovo drugo što ste sad pročitali, za to posipanje nečim po tijelu i batinanje lopatom, to ne znam. U stvari, ja mu to nisam radio. Da li je neko drugi...

(...)

Optuženi: U to vrijeme je u Čelebiću bila stacionirana jedna jedinica, vojna jedinica koja se nalazila u drugom dijelu kasarne. Mislim da je jedna osoba iz sela Homolje, jedan Musliman iz sela Homolje, Deliće je u to vrijeme naišao, obilazio čitav kamp i ta osoba je razgovarala s njim i zamolila ga da se ta osoba pretuče jer je imao navodno neke neriješene račune između njih dvojice od prije rata. Ja sam se tad nalazio na svom stražarskom mjestu. Deliće me je pozvao i rekao da naučim tog četnika pameti, da mu malo dlanove popržim nek' zna da ne dira - mislim da se radilo o nekim ženama od prije rata - da ne dira one koje ne treba. U tom smislu je nešto bilo rečeno. Tako da sam ja, izvršavajući naredbu svog pretpostavljenog, to uradio. Dok je ovaj Musliman koji je to tražio bio iza hangara i sve to posmatrao.

Magda Karangiannakis:

Pretno vijeće je također čulo iskaze nekoliko drugih zatočenika koji su vidjeli opečenu ruku svjedoka M. i potvrdili ono što je žrtva rekla. Pretno vijeće je proglasilo Esada Landžu krivim za mučenje i zlostavljanje jer je opekao ruku te žrtve. Pretno vijeće nije vjerovalo Esadu Landžu kad je rekao da ga je neko drugi potakao na to, odnosno naredio mu da to učini. Dakle, Vijeće je povjerovalo njegovom priznanju da je on to učinio, ali nisu povjerovali razlogu koji je naveo zašto je to učinio.

John Hocking:

Ono što je vrlo važno u vezi sa Landžinim svjedočenjem jest da je on izjavio pod zakletvom da su se neka od tih ubistava i silovanja zaista dogodila. Za optužbu je to bilo važno jer je optužba morala dokazati izvan razumne sumnje činjenicu da su se ti zločini dogodili i da je optuženi odgovoran za njih. Pretno vijeće nije povjerovalo Landžinim razlozima zašto je to uradio, ali je povjerovalo da su se ti događaji zaista dogodili.

Pretno vijeće nije povjerovalo Landžinim razlozima zašto je to uradio, ali je povjerovalo da su se ti događaji zaista dogodili.

Bob Reid:

Mislim da su razgovor Esada Landže sa istražiocima Tužilaštva i njegovo kasnije svjedočenje na sudu dobar primjer toga kako se mijenja ponašanje optuženog nakon što je suočen s dokazima o svojoj umiješanosti u zločin. U razgovoru sa Tužilaštvom nakon što je uhapšen, on je sve poricao. Rekao je: "Ne, ja nisam bio tamo. Nisam bio stražar. Nisam ništa učinio. Bio sam dobar čovjek tokom rata" i to je bilo sve. Međutim, kada je započelo suđenje i Landžo se suočio sa svim tim svjedocima koji su rekli da je on odgovoran za zločine, bio je satjeran u ćošak. Tada je promijenio svoju priču i tvrdio da on nije bio odgovoran za svoje postupke. Kasnije je ponovo promijenio svoju priču i priznao da je udarao ljude, ali je tvrdio da ih nije ozbiljno povrijedio, niti ubio. Pretno vijeće nije prihvatilo nijedan od tih njegovih iskaza.

Mučenje i silovanje Grozdane Čećez (tačke 18, 19 i 20)

John Hocking:

Moram reći da, s obzirom da sam pratio cijelo suđenje koje je trajalo 18 mjeseci i za to vrijeme čuo brojne, strašne priče i susreo mnoge veoma hrabre svjedoke, mislim da su sljedeća dva zločina o kojima ćemo govoriti posebno teška. Radi se o seksualnim deliktima, odnosno o silovanju i mučenju dvije žene u logoru Čelebići. Bilo je i drugih seksualnih delikata koji su se odigrali u Čelebićima. (Esad Landžo je, naprimjer, bio optužen da je prisilio dvojicu braće da oralno spolno opće jedan sa drugim i za to je i proglašen krivim). Prvi zločin je mučenje i silovanje Grozdane Čećez (slika br. 21). U Optužnici se Hazim Deliđ i drugi terete da su Grozdanu Čećez podvrgli opetovanim incidentima prisilnog seksualnog odnosa. Jednom prilikom silovana je pred drugim ljudima. Drugom prilikom silovalo ju je više ljudi. To se dešavalo tokom više mjeseci.

(transkript sa suđenja)

Naziv i broj predmeta: *Mucić i drugi (IT-96-21) "Čelebići"*
Svjedok: Grozdana Čećez
Datum: 17. mart 1997.

Tužilac: Kada ste otišli u ovu drugu prostoriju gdje je bilo pet kreveta, ko je sa Vama otišao u tu drugu prostoriju?

Svjedok: Taj čovjek sa štakom. Nisam znala tada ko je. I otiš'o je taj mali Džajić, vozač, i neki, il' je Čosić, nisam sigurna je li, neki iz Ibra momak. Dosta je bio napredan, rumen. Poslije sam ga vidjela da je u Vojnoj policiji bio. Ušli smo nas četvero u tu sobu i pošto je ovaj što je nosio štaku rekao mi da se skidam. Nisam mogla shvatiti šta hoće. Mislila sam jednostavno da će da me tuče. Pošto je imao palicu uza se, uglavnom u uniformi je bio, onda mi je naredio da se skidam. Ja to nisam mogla. I 'nako sam stala ne znajući šta će da mi se desi. Onda je i on počeo da guli sa mene, tako da me je skin'o. Bilo je pantalone, suknja, čarape i gaćice. Onda me je povalio na prsa, potrbuške. Počeo je da me siluje. Ipak, nisam mogla da shvatim šta će da mi se desi. Zar je to moguće na kraju 20-og vijeka, da tako neko može glupe stvari sebi da dozvoli. Onda me je prevalio na leđa...

Tužilac: Gđo Čećez, samo malo sporije govorite, molim Vas. Ako Vam treba pauza, samo nam recite i vjerujem da će sudije dozvoliti pauzu. Nastavite, ali kao možete polakše, molim Vas.

Svjedok: Onda me je povalio na leđa i skinuo onda komplet odjeću, donji dio i pantalone i sve što je na meni bilo, čizme te gumene i onda me je počeo silovati. Ipak sam zadržala gornji dio na sebi, jaknu i neki poluver što sam imala, ne znam. Onda sam već vidjela da...

Tužilac: Gospođo Čećez, kada kažete silovao Vas je, možete li nam tačno reći šta pod time mislite?

Svjedok: Pa, mislim, zato što mi je skin'o donji dio, da sam gola bila, da je on uzeo penis, stavio ga u moju vaginu. Jednostavno je punu reakciju im'o. Dok sam ležala, govorio mi je da se vrtim. Ja to nisam htjela. Tako da se zadržao možda nekih 10 minuta tu. Uglavnom Džajić je sjedio, ležao zapravo, tamo na krevetu pod prozorom. Ovaj mali Čosić, ako je Čosić, ne znam, uglavnom iz Ibra je, rekao mu je da stane na vrata. Utom je stao taj mali na vrata dok je on završio i on je ipak...

Tužilac: Kad kažete... Ggđo Čećez, ko Vas je silovao?

Svjedok: Taj na štakama što je bio čovjek. Do tada još nisam znala ko je, ali poslije sam saznala ko je i šta je. Ali, na žalost, zgazio mi je ponos. Više nikad ne mogu sebi da dođem, da budem žena ko što sam bila. Onda je nastavio poslije opet moj belaj. On je izašao...

Tužilac: Gospođo Čećez, izvini te, prekinuću Vas na trenutak. Kada ste kasnije saznali ko je ta osoba, možete li nam, dakle, reći ko je to bio?

Svjedok: Hazim Delić, Ibre sin, iz Orahovice rodom, 1962. godište. Tako, sve sam saznala o njemu. Imao je suprugu, jednog sina tada. Dolazio je jednom prilikom. I tako...

Tužilac: Gospođo Čećez, za vrijeme onih deset minuta dok Vas je silovao, šta ste Vi za to vrijeme radili?

Svjedok: Nisam mogla ništa raditi. Šta ću, ležala sam, on me je silovao. Nije bilo načina da se odbranim. Ipak, nisam mogla shvatiti šta mi se dešava.

Tužilac: Da li ste plakali, da li ste vikali?

Svjedok: Kako da ne. Ja sam plakala: "Majko moja, šta doživih, šta se ovo dešava!" Mali je Džajić govorio: "Sve ti je to Lazar kriv. Što ovdje nije on, ne bi ti bila" i tako, poneke stvari mi je pričao. Nemam pojma, jer više nisam mogla sebi da dođem. Skroz sam bila van sebe. Zar može jednoj ženi da se zgazi ponos, dostojanstvo koje sam imala. Iz dobre porodice potičem, velikog plemena. Ali sudbina ljudska... U tome su oni izašli. Ja sam ostala.

John Hocking:

Možemo samo da se divimo hrabrosti i čvrstini karaktera svjedoka kao što je gospođa Grozdana Čećez, koja je izašla u javnost i ispričala ovu priču.

Pitanja koja se odnose na štaku su važna jer ona u to vrijeme nije znala ime osobe

Sudije su zaključile da je iskaz gđe Čećez bio u potpunosti uvjerljiv i proglasili su Delića krivim za silovanje i mučenje ove svjedokinje.

koja ju je silovala, ali je znala da je imao štaku. To je bilo važno jer je optužba imala dokaze koji su pokazali da neposredno prije ovih događaja, Hazim Delić imao povredu noge i da je u to vrijeme koristio štaku. Sudije su zaključile da je iskaz gđe Čećez bio u potpunosti uvjerljiv i proglasili su Delića krivim za silovanje i mučenje ove svjedokinje.

Norman Farrell:

Poslije suđenja, Delićev branilac je uložio žalbu na presudu tvrdeći da se nije moglo vjerovati svjedočenju gđe Čećez. Odbrana je tvrdila da je bilo puno nepodudarnosti i odstupanja u njenom svjedočenju i da je ona pobrkala čitav niz pojedinosti u svom iskazu. Žalbeno vijeće je saslušalo argumente odbrane, kao i argumente Tužilaštva o pouzdanosti ove svjedokinje. Žalbeno vijeće je zaključilo da neko ko doživi ovakav traumatičan događaj može imati poteškoća da taj događaj objasni na logičan i povezan način. Isto tako, Žalbeno vijeće je shvatilo da kada neko o ovakvom događaju svjedoči

godinama kasnije, onda je sasvim normalno da će ta osoba možda slabije da se sjeća nekih manjih pojedinosti toga šta se desilo i čega se teško prisjećati. Vijeće je prihvatilo da žrtva može katkad zaboraviti neke pojedinosti ili čak neke od njih pobrkati. Ali, konačan zaključak Žalbenog vijeća je bio da je njen iskaz bio pouzdan i vjerodostojan. Žalbeno vijeće je zaključilo da je Hazim Delić silovao gđu Čećež.

Mučenje i silovanje svjedokinje A (tačke 21, 22 i 23)

Magda Karangiannakis:

Delić je takođe bio optužen i za silovanje gđe Milojke Antić. Ona je bila poznata kao svjedok A sve do svjedočenja pred sudom. Tužilaštvo je tvrdilo da ju je tokom njene prve noći boravka u logoru, Hazim Delić ispitivao dva puta. Ona je izjavila da ju je Hazim Delić tokom drugog ispitivanja silovao.

(trankript sa suđenja)

Naziv i broj predmeta: *Mucić i drugi* (IT-96-21) "Čelebići"
Svjedok: Milojka Antić
Datum: 3. april 1997.

Svjedok: Onda se Mašić vratio, a ja sam tamo ostala. Delić je počeo da me ispituje. Ponovo me je pitao za ime, prezime, odakle sam, zašto sam tamo dovedena. Nisam znala šta da odgovorim. Počeo je da psuje. Rekao je da su četnici krivi za sve što se dešavalo. Počeo je da mi psuje četničku majku. Rekao mi je da ako ne uradim što traži od mene da će me poslati u Grude gdje je hrvatski logor ili će me inače ubiti. Počela sam da plačem. A on mi je naredio da skinem odjeću. Stalno sam molila i plakala i molila ga da me ne dira, pošto sam bolesna žena. Ali, uzalud. Počeo je da mi prijeti puškom i da govori da će me ubiti. Uperio je pušku u mene. Uplašila sam se. Bojala sam se da će me ubiti. Tako da sam morala da uradim ono što je tražio, morala sam da skinem odjeću pošto je uperio pušku u mene, u gornji dio mog tijela.

Tužilac: Gospođo Antić, da li je svjetlo bilo upaljeno u sobi?

Svjedok: Da.

Tužilac: Da li je Delić tom prilikom imao uniformu na sebi?

Svjedok: Jeste, imao je.

Tužilac: Molim Vas, nastavite sa Vašom pričom. Šta se desilo nakon toga?

Svjedok: Onda me je pitao zašto se nisam ljepše obukla pošto sam došla sva iscjepana i prljava iz vrta. Pitao me je zašto se nisam ljepše obukla. Nisam znala šta da odgovorim. Rekla sam: "Nisu mi dozvolili da uđem u kuću". Onda mi je prijetio. Naredio mi je da odem na krevet i da legnem. Tada me je silovao. Naredio mi je da skinem trenerku. Imala sam džemper koji sam takođe morala skinuti. I onda sam otišla na krevet.

Tužilac: Oprostite što Vas to moram pitati, ali možete li nam dati malo više detalja o tom samom događaju silovanja, ako nemate ništa protiv.

Svjedok: Ja sam se tada morala popeti u krevet. Onda je on skinuo svoj opasač.

Na opasaču je imao pištolj. Skin'o je nešto od svoje odjeće i popeo se na krevet i onda je počeo da me siluje.

Tužilac: Gđo Antić, da li je on penetrirao u Vašu vaginu?

Svjedok: Da.

Tužilac: Da li je on ejakulirao?

Svjedok: Da.

Tužilac: Da li je on to uradio unutar Vašeg tijela?

Svjedok: Ne. Na donji dio mog stomaka.

Tužilac: Možete li nam reći koliko dugo je sve to trajalo, približno?

Svjedok: Ne znam koliko dugo. Meni je izgledalo jako dugo. Ne znam. Kad sam se vratila u našu sobu nismo imali sat, nije nam bilo dozvoljeno da palimo svjetlo. Ne znam koliko je dugo trajalo, ali za mene predugo.

Magda Karangiannakis:

Kada su obje žrtve svjedočile na suđenju one su svjedočile javno i to pred osobom koja ih je zlostavljala i degradirala u logoru. Možemo samo da zamisliti kako im je to bilo teško. Ali one su svjedočile veoma snažno i uvjerljivo i sudije su im povjerovala.

Gđa Antić je svjedočila da ju je Hazim Delić još dva puta silovao u logoru Čelebići. Svjedočila je o tome da je drugi put bila silovana i analno, što je bilo veoma bolno i što je prouzrokovalo krvarenje.

Hazim Delić je poricao da je ikoga silovao u logoru Čelebići. Odbrana je tvrdila da je jedini direktni dokaz o silovanju bilo svjedočenje same žrtve i da je bilo nekih neslaganja i nepodudarnosti između dvije žrtve silovanja i na taj način su pokušali da diskredituju svjedočenje gđe Antić.

Branilac Delića je unakrsno ispitivao gđu Antić. Tvrdio je da se njezin iskaz pred sudom razlikovao od izjave koju je prethodno dala istražiocima Tužilaštva 1996. godine.

(transkript sa suđenja)

Naziv i broj predmeta: *Mucić i drugi* (IT-96-21) "Čelebići"

Svjedok: Milojka Antić

Datum: 14. april 1997.

Branilac: U izjavi Tužilaštvu, ona je tvrdila da je bila silovana više puta. Ovdje je dva puta svjedočila da se to dogodilo samo tri puta. Ja je samo pitam zašto je pretjerivala, zašto je rekla neistinu istražiocu Tužilaštva.

Sudija Odio Benito: Mogu li Vas pitati šta za Vas znači više puta?

Branilac: Pa, njena izjava kaže da se to desilo -

Sudija Odio Benito: Govorimo o silovanju više puta.

Branilac: Više nego jednom.

Sudija: Hvala.

Magda Karangiannakis:

Postojala je razlika u broju silovanja koja je gđa Antić navela na suđenju i broja koji je bio naveden u njenoj prethodnoj izjavi. Gospodin Moran, branilac g. Delića, pokušao je da je prikaže kao nepouzdanog svjedoka koji ne govori istinu. Sudija Odio Benito je intervenisala i rekla da silovanje više puta upravo znači ono što je svjedokinja rekla istražiocima Tužilaštva. Sudije vrlo pomno nadziru sudski postupak kako bi se u sudnici saznalo što se zaista dogodilo, a da se pri tome ne maltretiraju svjedoci.

(transkript sa suđenja)

Naziv i broj predmeta: *Mucić i drugi* (IT-96-21) "Čelebići"

Svjedok: Milojka Antić

Datum: 14. april 1997.

Branilac: Vi ste dali te izjave ne znajući da su netačne, ili Vam nije bilo stalo do toga, je li tako?

Svjedok: Bilo me je, kako nije, briga kad sam tada, kao što sam već rekla, možda rekla nešto da nisam znala šta sam rekla pošto sam se podsjećala na sve te trenutke, najteže trenutke koje sam preživjela 1992. I možda sam nešto rekla, ali nisam znala da sam to rekla.

Branilac: Dakle, izjava koju ste Vi dali, Vi naprosto niste zapravo znali šta govorite, šta izjavljujete u toj izjavi, je li tako?

Svjedok: Pa, eto, ja kažem da sam bila u šoku, da nisam čak ni znala ono što sam izjavila.

Branilac: Dakle, Vi niste znali šta govorite onda kad ste dali izjavu od 20. februara 1996. godine, je li tako?

Svjedok: Da.

Branilac: Ali, sada znate šta govorite?

Svjedok: Čim sam tada počela da pričam poslije mi je bila manja muka, u sebi sam imala manju muku. To tada, nikome nikada nisam preko usta prebacila ono što mi se desilo. Tada sam govorila i bila u šoku i možda je to tako bilo da nisam. Kasnije, kad sam ispričala one svoje muke, poslije sam se osjećala kao sigurnije i poslije je kao vjerovatno bilo bolje.

Branilac: Dakle gospođo, kad ste rekli istražiocu Tužilaštva, naprimjer, da ste silovani svaka dva-tri dana jednom dnevno tokom prvih šest sedmica svog zatočeništva, to ste Vi jednostavno izmislili. To je nešto što se nije dogodilo zapravo. Je li tako?

Svjedok: Pa, nije, tada nisam. Ako sam tada to izjavila, to sam izjavila ne znajući, mislim, ne misleći onako da će to izaći.

Branilac: Dakle, Vi niste mislili da će ova Vaša izjava išta značiti? Vama je to bilo

samo mrtvo slovo na papiru? Niste mi odgovorili na pitanje, gospođo.

Svjedok: Ja uvijek ponavljam isto. Ne znam šta sada više na to da odgovorim. Te šokove koje sam preživljavala nisam nikada pomislila da ću doći do toga da ću ih moći tako ispričati pred nekim u koga sam sigurna. Ja sam tada preživljavala šok koji nisam znala šta možda da izgovaram.

Branilac: Dakle, Vi ste tražili nekoga u koga ste imali povjerenja da mu ispričate istinu...

Sudija Karibi-Whyte: Mislim da se advokat dovoljno zadržao na tom pitanju.

Branilac: U redu.

Sudija: Ovo već postaje zlostavljanje svjedoka.

Magda Karangiannakis:

Žrtva je dala jako dobro objašnjenje strašnog šoka koji je prouzročilo seksualno zlostavljanje i posljedica koje takav šok može imati na iskaz koji je ona naknadno dala. Nije bilo nikakvih sumnji u svijesti sudija da ju je Hazim Delić više puta silovao. Oni su pružili priliku braniocu Hazima Delića da ju ispita, ali su to ispitivanje zaustavili kad su smatrali da se to ispitivanje približava granici maltretiranja žrtve. To je vrlo težak i osjetljiv postupak koji sudije moraju nadzirati na suđenjima poput ovog. Na kraju, kao što smo rekli, sudije su zaključile da je njeno svjedočenje u sudnici bilo uvjerljivo i vjerodostojno, naročito zbog toga što je svjedokinja govorila o detaljima svih prilika kada je bila silovana te zbog njenog držanja u sudnici, naročito prilikom unakrsnog ispitivanja. Bila je pribrana i davala je jasne odgovore.

Pretnosno vijeće je ustanovilo da ju je Hazim Delić silovao tri puta. Sudije su rekle

Sudije su rekle da je svrha tih silovanja bila da se zastraši, prisili i kazni gđa Antić...

da je svrha tih silovanja bila da se zastraši, prisili i kazni gđa Antić, a da je prvo silovanje počinjeno kako bi ona tokom ispitivanja dala određene informacije. Sudije su zaključile da su ta silovanja izazvala psihičku i fizičku patnju koja predstavlja mučenje.

Što se tiče silovanja koje predstavlja mučenje, kao rezultat uvjerljivih svjedočenja dviju žrtava, Pretresno vijeće je svojoj pismenoj presudi izjavilo da smatra silovanje bilo koje osobe "činom dostojnim prezira, kojim se vrijeđa sama suština ljudskog dostojanstva i fizičkog integriteta. Osuda i kažnjavanje silovanja postaju još važniji kad to djelo počini ili na njega podstiče javno zvanično lice, ili kad je počinjeno uz pristanak ili odobranje takvog zvaničnog lica".

Da vas podsjetim, kada je Hazim Delić počinio ova djela on je bio zvanično lice u logoru Čelebići, čime je njegova odgovornost bila još veća.

Norman Farrell:

Branilac Hazima Delića takođe je uložio žalbu na presudu u vezi sa ovim zločinom, tvrdeći da se svjedokini gđi Antić ne može vjerovati. Na svjedočenje gđe Antić iznio je nekoliko istih prigovora kakve je iznio u vezi sa svjedočenjem gđe Čečez. Delićeva odbrana je tvrdila da je bilo razlika u verzijama priče gđe Antić - odnosno između

njenog prvog iskaza koji je dala Tužilaštvu i njenog svjedočenja u sudnici. Optužba je smatrala da su to minorne razlike, i da je njeno svjedočenje, gledano u cijelosti, bilo očigledno vjerodostojno.

Žalbeno vijeće se složilo da je iskaz gđe Antić bio uvjerljiv i vjerodostojan, te je potvrdilo presudu i kaznu izrečenu Hazimu Deliću.

Mučenje i okrutno postupanje prema Mirku Đorđiću (tačke 30, 31 i 32)

John Hocking:

Optužba je tvrdila da je Esad Landžo mučio i zlostavljao Mirka Đorđića, da ga je tukao palicom za bejzbol, prisiljavao da radi sklekove i stavljao mu užareni metal na jezik i uho.

(transkript sa suđenja)

Naziv i broj predmeta: *Mucić i drugi (IT-96-21) "Čelebići"*

Svjedok: Mirko Đorđić

Datum: 10. juli 1997.

Sljedeći moj, kako da kažem, duel sa Landžom bio je kada je negdje sredinom jula došao do mog mjesta. Digao me je i usput je rekao ovim ostalim zatvorenicima: "Sad ćete vidjeti šta će od njega da ostane". Ja sam mislio da će da me ubije. Međutim, doveo me je do ispred izlaza; nismo izašli vani nego pred izlaz, pred vrata, u čošak. Naredio mi je da kleknem na koljena. Ja sam kleknuo. Prosuo je benzin - vidio sam ona bočica za upaljače - prosuo je, zapalio. Izvadio je one neke medicinske pincete i počeo da ih grije. Pitao me je: "Gdje je Mićo?" Ja u tom momentu nisam znao o kojem Mići je riječ. Tek kasnije sam ukopčao o kojem Mići je riječ. Tad sam odgovarao da ne znam. Kad je dovoljno ugrijao te pincete, počeo je da me prži. Naredio mi je da zinem, ja sam zin'o. Da isplazim jezik, ja sam isplazio. On je počeo da prži. Doživljavao sam strahovite bolove. Pržio mi je jezik, tako da je kasnije bio kao sa roštilja, usne, po nosu, da bi u jednom momentu počeo i uho. Gurnuo je pincetu tako da sam osjetio strahovit bol. Vrisn'o sam. Shvatio sam tada da mi je probio uho. Počelo je nešto da mi bubnji u glavi, tutnji. Sve je to posmatrao jedan od stražara. Mislim da je bio po imenu Salko. Rekao je: "Eto Pave". On je odmah naredio da idem na mjesto i pobjegao je vani.

Naredio mi je da zinem, ja sam zin'o. Da isplazim jezik, ja sam isplazio. On je počeo da prži.

John Hocking:

Pavo je bio nadimak Zdravka Mucića. Sudije su smatrale svjedočenje g. Đorđića uvjerljivim i proglasile su Esada Landžu krivim za mučenje Mirka Đorđića.

Hotimično nanošenje velike patnje i okrutno postupanje sa Nedeljkom Draganićem (tačke 36 i 37)

Magda Karangiannakis:

Landžo je takođe bio optužen za nanošenje velike patnje ili teške povrede, odnosno okrutno postupanje sa Nedeljkom Draganićem. Ta je optužba takođe zasnovana na svjedočenju same žrtve. Nedeljko Draganić je svjedočio da ga je negdje od kraja juna pa sve do avgusta 1992. godine Landžo zlostavljao na način da mu je zajedno sa tri druga stražara zavezao ruke za gredu na stropu logora i udarao ga postavljajući mu pitanja gdje je sakrivena puška. Takođe je svjedočio da mu je Landžo prosuo benzin po hlačama, zapalio ih i opekao mu noge.

(transkript sa suđenja)

Naziv i broj predmeta: *Mucić i drugi* (IT-96-21) "Čelebići"

Svjedok: Nedeljko Draganić

Datum: 2. april 1997.

Svjedok: On me je zlostavljao više puta. Jedan od ovih slučajeva, on me je izveo napolje i posjeo me je ispred hangara br. 7. Ja sam morao da sjednem uza zid sa skupljenim nogama i podignutim ovako (*pokazuje*). Koljena su išla gore. I tad je - to je bilo ovdje - i tad je on posuo benzin ili, šta ja znam, špirit iz lampe - da li je benzin ili špirit, nisam siguran - i polio je po mojim pantalonama i poslije toga pokušavao da upali, pa mu upaljač nešto nije valj'o, pa je konačno našao šibicu i zapalio obadvije moje noge i nije mi dao da ugasim dok se vatra nije sama ugasila. Pantalone su izgorile, imao sam opekotine na obadvije noge i dan danas imam ožiljak na lijevoj nozi. Na desnoj nozi se ne primjećuje.

Tužilac: Pored ova tri incidenta koje ste Vi opisali, da li je bilo nekih konkretnih incidenata kojih se sjećate kada Vas je Landžo zlostavljao?

Svjedok: On bi mene maltene tuk'o svaki dan, šta ja znam, ali ono teško što me je prebij'o, i to je bilo dosta puta. Jedan od sljedećih njegovih postupaka prema nama - to je bilo prema svim logorašima u Čelebiću - kad bi nas izveo na pišanje. I kad bi jedni pišali, drugi bi morali da piju tu pišaku. Ja sam bio jedan od tih koji smo pili pišaku. On nas je nagonio.

Magda Karangiannakis:

Esad Landžo je tvrdio da se ne sjeća niti jednog od tih incidenata. Sudije su povjerovale iskazu svjedoka i Esad Landžo je proglašen krivim za hotimično nanošenje teške patnje i okrutno postupanje prema Nedeljku Draganiću. Pretresno vijeće je takođe zaključilo da su činjenice da je Landžo tukao zatvorenike i tjerao ih da piju urin bili oblici zlostavljanja koje je Landžo najradije koristio prema određenim zatvoricima.

Nečovječno postupanje koje je uključivalo korištenje električne naprave (tačke 42 i 43)

John Hocking:

Ono što je Pretresno vijeće uočilo u svim zločinima o kojima smo do sada govorili bio je jedan obrazac postupanja prema zatvoricima logora Čelebići.

Optužba je tvrdila da je Hazim Delić koristio jednu električnu napravu, nešto poput električne palice za stoku, kako bi nanio bol zatočenicima. Među zatočenicima na

kojima ju je koristio bili su Milenko Kuljanin i Novica Đorđić. U svom svjedočenju pred sudom, svjedok optužbe, Novica Đorđić, opisao je što je Hazim Delić činio s tom električnom napravom. Odlomci iz svjedočenja slijede.

(trankript sa suđenja)

Naziv i broj predmeta: *Mučić i drugi* (IT-96-21) "Čelebići"
Svjedok: Novica Đorđić
Datum: 16. juni 1997.

Svjedok: Ne znam da li sam rekao u ovom iskazu, ali Hazim Delić je koristio i neku spravu za tjeranje ili ubijanje konja - ne znam tačno čemu služi to - koja proizvodi jake elektrošokove i to je više služilo kao igračka. Međutim, to na zatvoreniku koga opeče, nanese mu jednu malu opeklinu na mjestu gdje je dotakla tijelo, kao opeklinu od cigarete, ali napon te sprave je jako velik i nije opasan po život, znači ne može ubiti, ali izazove jak stres kod zatvorenika i ljudi koji to ne znaju se jako uplaše i imaju osjećaj da neće preživjeti to. To je napad jako visokog napona, oko 10.000 volti, ja mislim bar tako.

Tužilac: Gospodine, da li je ta električna sprava ikada korištena protiv Vas?

Svjedok: Da, jednom prilikom kad nas je Hazim izvodio u šetnju, tu ispred te ade, tog ostrva na putu, mene je izdvojio iz grupe i sjeo me na jedan kamen na tom ostrvu.

John Hocking: Sudije su povjerovale iskazu g. Đorđića i proglasile Delića krivim za to krivično djelo. Sudije su čak rekly da je Delić nalazio sadističko zadovoljstvo u patnji i poniženju svojih žrtava.

Time smo završili sa svjedočenjima o individualnim incidentima koji su se dogodili u logoru Čelebići. Prikazana je atmosfera i uslovi u kojima su osobe zatočene u logoru morale živjeti. Moram vas podsjetiti da tokom rata, kada se ljudi zatvaraju u logore, moraju im se osigurati uslovi koji će im omogućiti da prežive zatočenje. I zato, osim individualnih zločina o kojima su svjedoci svjedočili, optuženi su se takođe teretili za opće uslove koji su vladali u logoru.

Nehumani uslovi (tačke 46 i 47)

Magda Karangiannakis:

Postoje brojni elementi krivičnog djela držanja zatočenika u nehumanim uslovima. Prvi je održavanje atmosfere straha. Čuli ste danas na koji se način stvara atmosfera straha: ubistvima, silovanjima, premlaćivanjima, mučenjima i strahom da bilo koji zatočenik logora u bilo kojem trenutku može biti podvrgnut takvim strašnim postupcima. Važno je imati na umu da je održavanje atmosfere straha opisano kao zasebni, odvojeni element krivičnog djela stvaranja i održavanja nehumanih uslova.

Drugi nehumani uslov u logoru bio je nedovoljna ishrana. Pretresno vijeće je ustanovilo da najmanje jednom zatvorenicima nisu dobili nikakvu hranu tokom nekoliko dana. Pretresno vijeće je takođe ustanovilo da zatvorenicima nisu imali odgovarajući pristup vodi. Nije se radilo o tome da nisu imali dovoljno pitke vode, nego o tome da im je bio ograničen pristup toj pitkoj vodi. Pretresno vijeće je zaključilo da je ograničavanje pristupa pitkoj vodi bila namjerna politika zatvorske uprave. To je bio još jedan element vrlo okrutnih i nehumanih uslova u logoru.

Neodgovarajuća medicinska pomoć je još jedan od nehumanih uslova. Pretresno vijeće je čulo svjedočenja više doktora koji su izjavili da u logoru nisu mogli pružiti odgovarajuću ljekarsku njegu. Nepostojanje odgovarajućih prostorija za obavljanje nužde i spavanje takođe se smatraju nehumanim uslovima. U hangaru br. 6, naprimjer, zatočenicima su morali spavati na svojim određenim položajima na golom betonskom podu (slike br. 22 i 23).

Pretresno vijeće je zaključilo da dok su bili zatvoreni u logoru, zatočenicima nisu mogli zadovoljiti najosnovnije ljudske potrebe. Esad Landžo, Hazim Delić i Zdravko Mucić proglašeni su krivima za doprinos stvaranju i održavanju nehumanih uslova u logoru Čelebići od maja do oktobra 1992. godine.

John Hocking:

Želio bih dodati da je jedan od argumenata odbrane koji su optuženi iznijeli u vezi s tom tačkom Optužnice bio da je u to vrijeme bio rat, da je bilo veoma teško nabaviti hranu, vodu i lijekova za ljude zatočene u logoru. Pretresno vijeće je na to odgovorilo na veoma jednostavan način: ako zatočenicima niste mogli obezbjediti odgovarajuće uslove za život, onda ste ih morali pustiti. Ali ako ste ih držali u pritvoru, onda ste imali odgovornost da im obezbjedite odgovarajuće uslove za život.

Protivpravno zatočenje civila (tačka 48)

John Hocking:

I zadnja tačka Optužnice protiv Zdravka Mucića i Hazima Delića bila je protivpravno zatočenje civila. Nije samo po sebi protivzakonito lišiti nekoga slobode u vrijeme rata. Međutim, kad nekoga zatočite, zatvorska vlast mora imati neku proceduru kojom

Nije samo po sebi protivzakonito lišiti nekoga slobode u vrijeme rata. Međutim, kad nekoga zatočite, zatvorska vlast mora imati neku proceduru kojom preispituje da li postoji legitiman razlog da se ti ljudi zadržani u pritvoru - naprimjer, ako zatočene osobe predstavljaju bezbjednosni rizik za one snage koje su ih zatočile.

preispituje da li postoji legitiman razlog da se ti ljudi zadržani u pritvoru - naprimjer, ako zatočene osobe predstavljaju bezbjednosni rizik za one snage koje su ih zatočile. Kad se obavi kategorizacija zatočenika, civili i djeca moraju biti pušteni. Ali, ako do toga ne dođe, onda to može biti krivično djelo protivpravnog zatočenja civila prema međunarodnom pravu.

Kao što je ranije spomenuto, postojala je Vojno-istražna komisija koja je djelovala jedno kratko vrijeme sredinom 1992. godine. Na suđenju je kao zaštićeni svjedok svjedočio jedan od članova te Komisije. Taj je svjedok rekao da je po njegovom mišljenju Vojno-istražna komisija bila tek fasada koja je osnovana upravo zato da bi se logoru Čelebići dao privid legalnosti.

jenju Vojno-istražna komisija bila tek fasada koja je osnovana upravo zato da bi se logoru Čelebići dao privid legalnosti.

Pretresno vijeće je proglasilo Zdravka Mucića krivim za protivpravno zatočenje civila. Utvrdilo je da je on bio upravnik logora Čelebići i da je stoga imao odgovornost da utvrdi da li su osobe zatočene u logoru zatočene u skladu sa zakonom ili ne. S obzirom da on to nije učinio, a zadržao ih je u pritvoru, Pretresno vijeće ga je proglasilo krivim. Hazim Delić je oslobođen optužbe za to konkretno krivično djelo na osnovu činjenice da on nije bio osoba koja je upravljala logorom.

Četvrta sesija Žalba i presuda o kazni

Norman Farrell:

Jedno od važnih pitanja tokom žalbenog postupka bila je odgovornost Zdravka Mucića i Zejnila Delalića s obzirom na to da je optužba tvrdila da su obojica bili upravnici logora. Puno je rečeno u vezi sa odgovornosti Esada Landže i Hazima Delića za zločine koje su lično počinili. Međutim, drugo važno pitanje kojim su se sudije bavile tokom suđenja i žalbenog postupka jest sljedeće: kakva je odgovornost osoba koje su njima bile nadređene, koje su bile upravnici logora i koje su bile odgovorne za njihovo postupanje?

Optužba je tvrdila da je Zdravko Mucić bio upravnik logora, a da je Zejnil Delalić imao odgovornost vojnog komandanta za logor. Pretresno vijeće je utvrdilo da je Zdravko Mucić zaista bio upravnik logora. Stoga je Vijeće zaključilo da je bio odgovoran za postupke stražara, Esada Landže i Hazima Delića.

... kakva je odgovornost osoba koje su njima bile nadređene, koje su bile upravnici logora i koje su bile odgovorne za njihovo postupanje?

Optužba je tvrdila da je Zejnil Delalić bio najviše rangirano zvanično lice u logoru koje je imalo kontrolu nad logorom i ljudima u njemu. Međutim, Pretresno vijeće ga je oslobodilo krivice.

U žalbenom postupku Zdravko Mucić je tvrdio da on uopšte nije bio upravnik. Tvrdio je da nije imao nikakva formalna ovlaštenja i da nije postojao nikakav dokument u kojem je pisalo da je on upravnik. Žalbeno vijeće je uzelo na znanje da Mucić izjavio da optužba nije predočila ni jedan dokument koji pokazuje da je Mucić bio upravnik logora. Ipak, Žalbeno vijeće je pronašlo dokaze da je Mucić bio upravnik logora.

Kao prvo, Mucić je u jednoj svojoj izjavi priznao da je imao vlast nad logorom u nekim pogledima od 27. jula 1992. godine. Mucić je takođe tvrdio da je on svoja ovlaštenja koristio kako bi pokušao spriječiti počinjenje zločina u logoru. Žalbeno vijeće je zaključilo da ako je mogao spriječiti zločine u logoru u nekoliko slučajeva za koje je tvrdio da je to uradio, onda je mogao spriječiti sve zločine.

Žalbeno vijeće je zaključilo da kada je Mucić bio u logoru, stražari i vojnici u logoru su smatrali da se moraju pažljivo ponašati u njegovom prisustvu, jer je on mogao pokrenuti disciplinski postupak protiv njih. Dakle, stražari i vojnici u logoru su smatrali da je Mucić upravnik. Takođe, iznijeti su dokazi da je Hazim Delić zatočenim osobama mnogo puta rekao kad bi Mucić dolazio u logor: "Dolazi upravnik". Žalbeno vijeće je zaključilo da je Mucić doista imao kontrolu nad stražarima.

Žalbeno vijeće je takođe zaključilo da je imao ovlaštenja da oslobodi zatvorenike iz logora. Iznijeti su dokazi o tome da je Mucić organizovao prebacivanje zatočenika iz logora Čelebići u jedan drugi logor. Takođe je ustanovljeno da je Mucić bio taj koji stvarno odlučivao o statusu zatočenika u logoru, i o tome gdje će biti smješteni unutar logora.

Odbrana je iznijela tvrdnje da je Zdravko Mucić činio stvari koje su bile dobre za neke zatvorenike. Jedan od svjedoka, Miro Golubović, izjavio je da, nakon što je jednom

prigodom bio pretučen, Mucić je naložio da ga prebace iz tunela u kojem se dotada nalazio u zgradu u kojoj je bila logorska ambulanta. Svjedok je rekao da mu je Mucić donio hranu, dao mu cigarete i čak mu savjetovao da se nikada ne približava ogradi logora, jer ako se približi, bit će ustrijeljen, a stražari će tvrditi da je pokušavao pobjeći. Taj je svjedok takođe rekao da ga je Mucić na kraju oslobodio iz logora 17. jula 1992. godine zajedno s ocem.

Međutim, Žalbeno vijeće je istaknulo da ako je Mucić mogao poduzeti korake da pomogne i pusti jednog zatvorenika, onda je sigurno to mogao učiniti i za mnogo više zatvorenika. Na osnovu njegovih postupaka, Vijeće je zaključilo da je on zaista imao ovlaštenja, ali ih nije koristio na dobrobit svih zatvorenika. Žalbeno vijeće je potvrdilo osudu Zdravka Mucića i zaključilo da je Mucić bio upravnik logora, što znači da je odgovoran za nehumane uslove, zlostavljanje zatvorenika i druga krivična djela.

Što se tiče Zejnila Delalića, Pretresno vijeće je zaključilo da Delalić nije bio odgovoran za logor Čelebići i oslobodilo ga je krivice za zločine počinjene u logoru, te je Delalić pušten na slobodu. Tužilaštvo se žalilo se na tu oslobađajuću presudu. Tvrđili smo da postoje dokazi da je Delalić dozvolio da se neki zatvorenici puste iz logora. Sastao se sa Vojno-istražnom komisijom i proslijedio naredbe Vrhovne komande iz Sarajeva u vezi s ispitivanjem nekih zatočenika. Ti su dokazi predloženi Pretresnom vijeću, ali Vijeće je zaključilo da su tokom mnogih mjeseci postojanja logora ti dokazi govorili o samo tri ili četiri prilike u kojima je Delalić imao ikakve veze sa zatvorom. Pretresno vijeće je priznalo da ti dokazi pokazuju da je on imao neke veze sa zatvorom, ali Vijeće nije bilo uvjereno van razumne sumnje da je Delalić bio osoba odgovorna za vođenje logora.

Žalbeno vijeće se složilo sa zaključcima Pretresnog vijeća i istaknulo da treba predložiti jake dokaze da bi se neko osudio za takvu vrstu zločina, te da nije predloženo dovoljno dokaza koji bi pokazali da je Delalić bio vrhovni vojni komandanta logora u razdoblju u kojem je logor postojao.

Žalbeno vijeće je usvojilo dokaze da je Delalić bio uticajna osoba u Konjicu i da je saradivao sa vojskom i Ratnim predsjedništvom. Delalić je živio u Njemačkoj do marta 1992. godine kad se vratio u Konjic gdje je ostao do novembra 1992. godine, dakle tokom skoro cijelog perioda funkcionisanja logora u Čelebićima. Vijeće je zaključilo da je Delalić bio dosta imućan čovjek i da je imao organizatorske sposobnosti koje je stekao tokom svog poslovanja u zapadnoevropskim zemljama. To svoje iskustvo i svoj novac je koristio da pomogne u odbrani Konjica, tako da je postao “koordinator odbrambenih snaga u Konjicu”. Bavio se nabavkom, naoružanjem, snabdijevanjem uniformama, te je pružao i druge logističke usluge Ratnom predsjedništvu i Zajedničkoj komandi. U maju 1992. godine, Delalić je dobio nadležnost za sklapanje ugovora u ime Ratnog predsjedništva u Konjicu, odnosno za kupovinu materijala i nabavke razne opreme za opštinu Konjic. Međutim, Žalbeno vijeće je smatralo da to nisu bili dovoljni dokazi da je on bio odgovoran i za logor Čelebići.

Bilo je više svjedoka koji su svjedočili da Delalić nije bio ovlašten za logor. Jedan od njih je bio major Šefkija Kevrić, pomoćnik komandanta za logistiku opštinskog štaba Teritorijalne odbrane. Major Kevrić je svjedočio da kao član štaba Teritorijalne odbrane Delalić nije bio ovlašten za funkcionisanje logora. Odlomak iz njegovog svjedočenja u nastavku počinje s pitanjem branioca, gđe Edine Rešidović.

(transkript sa suđenja)

Naziv i broj predmeta: *Mucić i drugi* (IT-96-21) "Čelebići"
Svjedok: Šefkija Kevrić
Datum: 15. april 1998.

Branilac Rešidović: Da li je nekada zbog tih mnogobrojnih zahtjeva, a vrlo ograničenih mogućnosti, bilo potrebno da se stavovi usaglašavaju i postigne određeni dogovor koji bi tada bio upućen Ratnom predsjedništvu?

Svjedok: Bilo je potrebe za usaglašavanjem, posebno prilikom planiranja borbenih dejstava iz razloga da bi se prenijelo Ratnom predsjedništvu da su to zaista potrebe stvarne, jer u tim uslovima Ratno predsjedništvo, normalno, moralo je raditi što racionalnije da ne bi pripadnici Armije kontaktirali sa Ratnim predsjedništvom, koordinator bi povremeno u tim dijelovima prisustvovao oko tih logističkih problema koji su bili oko zahtjeva i informisao Ratno predsjedništvo.

Branilac: Da li je Vama, g. Kevriću, ili štabu TO, ili Zajedničkoj komandi, g. Delalić kao koordinator bilo kada bio nadređena osoba?

Svjedok: Ne. Gospodin Zejnil Delalić nikada meni nije bio nadređena osoba. Ja sam imao komandanta Štaba ili Zajedničke komande. Primao sam naređenja od istih.

Branilac: Da li je u tim dogovorima oko vaših logističkih potreba i usaglašavanju tih potreba, da li Vi znate, ili jeste li ikada vidjeli da je koordinator potpisao neki takav akt?

Svjedok: Da, video sam. Uglavnom to su akti sastanka kojem je prisustvovao koordinator u vezi tih logističkih potreba. Da ne bi zbog brzine kako se odvijalo ustrojavanje vojske, a i zbog što bržeg obezbjeđenja tih logističkih potreba, g. Zejnil Delalić bio je prisutan kao svjedok i ujedno kako bi tu informaciju mogao prenijeti Ratnom predsjedništvu.

Norman Farrell:

Kao što je ranije opisano, postojala je Vojno-istražna komisija koja je podnijela ostavku poslije nekog vremena kada su shvatili kako se postupalo sa zatvorenicima u zatvoru. Bili su izvedeni neki dokazi koji su upućivali na to da je Delalić saradivao s tom Komisijom. Vijeće je sad trebalo da ustanovi dvije stvari: prvo, da li je zbog te veze sa Vojno-istražnom komisijom Delalić bio obaviješten o zločinima u logoru i, drugo, da li je on imao neka ovlaštenja ili kontrolu nad tom Komisijom, pa je stoga mogao nešto učiniti da zaustavi počinjenje tih zločina.

Prvostepeno vijeće je zaključilo da Delalić jeste saradivao sa Vojno-istražnom komisijom, odnosno da je prisustvovao jednom sastanku te Komisije. Ali Vijeće nije zaključilo da to znači da je imao nekakva ovlaštenja nad tom Komisijom. Vijeće je zapravo ustanovilo da on nije bio član Komisije i stoga je zaključilo da nema dovoljno dokaza koji bi ukazivali na to da je on imao ovlaštenja nad zatvorskim čuvarima samo zato što je prisustvovao jednom sastanku Vojno-istražne komisije.

I na kraju, Tužilaštvo je pokušalo dokazati, kako u prvostepenom, tako i u žalbenom postupku, da je Delalić u trenutku kad postao komandant. 1. taktičke grupe samim tim

dobio ovlaštenja nad ustanovama u Konjicu, uključujući i logor. Delalić je došao na čelo vojne formacije koja se zvala 1. taktička grupa, a na tu funkciju ga je postavila Vrhovna komanda u Sarajevu.

Pretrerno vijeće se složilo s tim da je Delalić postao vojni komandant 1. taktičke grupe, ali je zaključilo da je to bila vojna formacija koja se koristila za borbene operacije kako bi se pokušala prekinuti opsada Sarajeva. To nije bila vojna formacija zadužena za zatvorski logor. Iako je Delalić bio vojni komandant u tom regionu, njegova nadležnost nije obuhvaćala i logor u Čelebićima. Vijeće je prihvatilo iskaze više svjedoka odbrane koji su govorili o njegovoj vojnoj ulozi. Ti svjedoci su rekli da on nije imao nikakva ovlaštenja nad logorom.

Slijede odlomci iz svjedočenja dva svjedoka odbrane u vezi s ovlaštenjima Zejnila Delalića. Prvi je odlomak iz svjedočenja majora Šefkije Kevrića. Iako je Vijeće usvojilo iskaz g. Kevrića o Delalićevim ovlaštenjima, nije smatralo da je sve što je rekao tačno i istinito. Naprimjer, g. Kevrić je izjavio da je količina hrane koju su dobivali zatvorenici bila sasvim zadovoljavajuća. Vijeće nije prihvatilo taj dio svjedočenja i zaključilo je količina i vrsta hrane koju su zatvorenici dobivali bila nehumana. Ali s obzirom da su drugi svjedoci odbrane potkrijepili Kevrićevu tvrdnju da Delalić nije imao ovlaštenja nad logorom, Vijeće je prihvatilo taj dio njegovog svjedočenja kao vjerodostojan.

Zatim slijedi odlomak iz svjedočenja još jednog svjedoka odbrane, oficira Envera Tahirovića, koji je bio član Zajedničke komande i nalazio se u Konjicu 1992. godine. Pretrerno vijeće je prihvatilo njegovo svjedočenje.

(transkript sa suđenja)

Naziv i broj predmeta: *Mucić i drugi (IT-96-21) "Čelebići"*
Svjedok: Šefkija Kevrić
Datum: 6. april 1998.

Branilac: Da li ste Vi 1992. godine ikada čuli da je neko lice umrlo ili stradalo u zatvoru Čelebići?

Svjedok: Da. Ne znam datum, ne mogu da se sjetim. U Konjicu sam čuo da je prilikom pokušaja bjekstva ubijen Keljo, Klimenta Željko. Poznajem ga, jer je u tom periodu išao u Ekonomsku školu kada sam ja išao u gimnaziju. Za druge slučajeve ja zaista nisam upoznat.

Branilac: Gospodine Kevriću, jeste li Vi ikada išli u magacine ili kasarnu sa g. Zejnilom Delalićem?

Svjedok: Ne. Ja sa g. Zejnilom Delalićem nikada nisam ušao u kasarnu Čelebići. Nikada ga nisam vidio u kasarni Čelebići, sem 16. avgusta - mislim da je 16. avgust - prilikom davanja svečane zakletve. Tom prilikom, g. Zejnil Delalić je čestitao svim pripadnicima Opštinskog štaba polaganje zakletve.

Branilac: Gospodine Kevriću, Vama kao članu štaba, da li je poznato da li je Zejnil Delalić bio osoba koja je imala ovlaštenja nad zatvorom?

Svjedok: Meni kao članu štaba nije bilo poznato da je g. Zejnil Delalić bio nadređen u zatvoru.

Branilac: Je li on imao ikakva ovlaštenja nad zatvorom?

Svjedok: Pošto ne znam je li bio nadređen, ne mogu da kažem je li ili nije, ali ja koliko znam čovjek ako nije nadređen, ne bi ni imao nikakva ovlaštenja.

Branilac: Molim Vas, recite mi je li Vam poznato da je vaš štab ikad dao ikakva ovlaštenja Zejnilu Delaliću u vezi sa zatvorom?

Svjedok: Meni koliko je poznato kao članu štaba, štab nikada nije dao ta ovlaštenja.

(transkript sa suđenja)

Naziv i broj predmeta: *Mucić i drugi* (IT-96-21) "Čelebići"

Svjedok: Enver Tahirović

Datum: 17. april 1998.

Branilac: Gospodine Tahiroviću, da se samo malo vratimo na pitanja za koja nas je sud upozorio da su možda od posebnog interesa. Ovo što ste ispričali da ste na neki način intervenisali za Miru Golubovića, to je bio neki izvanredni način puštanja zatvorenika. Je li tako?

Svjedok: Da.

Branilac: U vrijeme dok je Zejnil Delalić bio koordinator, prije nego što je postao komandant taktičke grupe, da li znate je li je g. Zejnil Delalić kao koordinator imao ikakvu nadređenu funkciju u zatvoru?

Svjedok: Nije je mogao imati, koliko je meni poznato. Ne.

(transkript sa suđenja)

Naziv i broj predmeta: *Mucić i drugi* (IT-96-21) "Čelebići"

Svjedok: Enver Tahirović

Datum: 18. maj 1998.

Tužilac: Vi ste svjedočili o tome da po Vašem mišljenju g. Delalić nije imao ovlaštenja nadređene osobe nad logorom. Pretpostavljam da Vi znate ko je bio u nadređenom položaju nadležan za logor Čelebići i molim Vas sad da nam kažete ko su bili ti ljudi u nadređenom položaju i nadležni za Čelebiće od maja do septembra 1992. godine.

Svjedok: Ja Vam ne mogu stvarno reći poimenično jer ne znam. Ja sam Vam rekao, g. Delalić na funkcijama na kojima je bio, nije mogao ni na kakav način biti nadređeni za logor Čelebići. Govorim Vam o tome da je u početku rata bila dole locirana jedinica MUP-a (Ministarstvo unutrašnjih poslova).

Norman Farrell:

Na kraju, nakon što je razmotrilo dokaze o ulozi Zejnila Delalića na području Konjica u predmetno vrijeme, Pretresno vijeće je zaključilo da Tužilaštvo nije uspjelo da dokaže van razumne sumnje da je Delalić imao ovlaštenja nad logorom Čelebići. Žalbeno vijeće se složilo sa zaključkom prvostepenog vijeća.

Pretresno vijeće je zaključilo da Tužilaštvo nije uspjelo da to dokaže van razumne sumnje da je Delalić imao ovlaštenja nad logorom Čelebići.

Moram naglasiti da Tužilaštvo nije tvrdilo da je Zejnil Delalić radio u logoru i da je lično učestvovao u premlaćivanjima i mučenjima zatvorenika. Optužba je podnijela dokaze o tome da je imao ovlaštenja i odgovornost kao nadređeni komandant i da je mogao intervenisati da spriječi zločine koji su ondje počinjeni. Kao što je rečeno, Vijeće je zaključilo da je Zdravko Mucić bio upravnik logora. Sudije nisu usvojile tvrdnju Tužilaštva da je i Delalić bio odgovoran za logor.

Zejnil Delalić je uhapšen u martu 1996. godine. Bio je u pritvoru Međunarodnog suda tokom više od dvije godine za vrijeme suđenja. Proglašen je nevinim i oslobođen svih optužbi u novembru 1998. Tužilaštvo se žalilo na presudu. Žalbeno vijeće je u februaru 2001. potvrdilo presudu prvostepenog vijeća i oslobađanje Delalića svih optužbi.

Ostali optuženi, Zdravko Mucić, Esad Landžo i Hazim Delić, proglašeni su krivim na suđenju. Njihove su presude potvrđene u žalbenom postupku. Oni su zatim drugi put uložili žalbe na svoje kazne, te je i Žalbeno vijeće potvrdilo i njihove kazne. Zdravko Mucić je osuđen na devet godina zatvora, Esad Landžo na 15 godina zatvora, a Hazim Delić na 18 godina zatvora.

Pretno vijeće i zatim petorica sudija Žalbenog vijeća svojim su zaključcima potvrdili da nema sumnje da su se ti strašni zločini zaista dogodili.

Danas smo pokušali predstaviti kako se predmet *Čelebići* odvijao pred Međunarodnim sudom. Pokušali smo opisati kako se postupalo sa nekim od žrtava koje su svjedočile pred sudom, te kakvi su bili zaključci prvostepenog i žalbenog postupka. Nije bilo moguće govoriti o svim pitanjima koja su se pojavila tokom suđenja koje je trajalo više od 1,5 godine. Žalbeni postupak trajao je još tri godine nakon što je završen prvostepeni postupak, a nakon toga, još godinu dana je trajao žalbeni postupak na osnovu žalbi na kazne. Mi takođe ne možemo reći da smo se bavili svim zločinima koji su bili počinjeni u to vrijeme kad su se događali zločini u logoru Čelebići. Sigurno ima i drugih navoda o zločinima na području Konjica, možda čak i u samom logoru Čelebići, koje mi

nismo uspjeli obraditi. Isto tako shvaćamo da ima možda beskonačno mnogo pitanja koja tište vas kao žrtve, kao stanovnike konjičkog regiona i kao njegove vođe.

Nadamo se da će lokalne vlasti nastaviti sa svojim nastojanjima da dovedu osobe koje su odgovorne za zločine počinjene u Konjicu pred lice pravde, kako bi osigurali da se takvi zločini nikad više ne dogode.

Nadamo se da će lokalne vlasti nastaviti sa svojim nastojanjima da dovedu osobe koje su odgovorne za zločine počinjene u Konjicu pred lice pravde, kako bi osigurali da se takvi zločini nikad više ne dogode. U okviru projekta "Pravila puta"¹ neki su dosjei o ratnim zločinima dostavljeni

Međunarodnom sudu koji je mnoge od njih poslao nazad. Sada su lokalne vlasti odgovorne za procesuiranje tih predmeta, uključujući Kantonalni sud u Mostaru i Državni sud u Sarajevu. One trebaju poduzeti mjere da se procesuiraju zločini koje mi na Međunarodnom sudu u Haagu nismo uspjeli procesuirati u okviru našeg mandata i mogućnosti.

¹ Prema projektu "Pravila puta", koji je ustanovljen 1996. godine, Međunarodni sud je bio u obavezi da razmotri predmetne spise o navodnim počinocima ratnih zločina koje su istražile vlasti Bosne i Hercegovine. Osoblje Međunarodnog suda je pregledalo ove predmetne spise i naznačilo da li postoji dovoljno dokaza da bi se izdao nalog za hapšenje.

Pitanja i odgovori

Refik Hodžić:

Prva grupa pitanja odnosi se na zločine koji su počinjeni u opštini Konjic, a kojim se Optužnica o kojoj smo govorili nije bavila. Prvo od tih pitanja glasi: “Zašto niko nije optužen za zločine počinjene nad Srbima u Bradini?” Sljedeće pitanje glasi: “Da li će Međunarodni sud ikoga optužiti za pljačku pokretne srpske imovine i uništavanje srpskih kuća i drugih objekata?”

Bob Reid:

Tokom raznih sukoba u bivšoj Jugoslaviji počinjeno je toliko zločina da je nemoguće da jedan *ad hoc* sud istraži sve te zločine. Mi smo istražili zločine koji su se dogodili u Hrvatskoj 1991. godine, zatim zločine u Bosni i Hercegovini između 1992. i 1995. godine, na Kosovu između 1998. i 1999. godine, kao i zločine u Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji između 2000. i 2001. godine. U tim sukobima bilo je počinjeno na hiljade i hiljade zločina. Iako bih želio da svaka pojedinačna osoba koja je počinila zločin bude izvedena pred lice pravde, bez obzira da li se radilo o krađi lovačke puške ili nekog vozila, pa sve do masovnih ubistava i silovanja, činjenica je da to ne možemo učiniti. Međunarodni sud nije osnovan da bi sudio za svaki počinjeni zločin. Savjet bezbjednosti je osnovao Međunarodni sud sa zadatkom da istraži najteže zločine koji su se dogodili. Ono što smo mi pokušali učiniti, konkretno u opštini Konjic, jest da damo prikaz strahota koje su se dogodile. Pokušali smo da skupimo što više informacija o zločinima koji su se dogodili u okolnim srpskim selima, a to su sela - Bradina, Donje Selo, Cerići, Bjelovčina, Brđani, Vinište, Ljuta, Kralupi i Homolje.

Mandat Tužilaštva da vodi istrage će završiti 31. decembra 2004. godine. Mi još uvijek vodimo više istraga, i neke od tih predmeta će preuzeti kantonalni tužilac u Mostaru, a druge će procesuirati državni tužilac u Sarajevu. Nadamo se da će relevantne vlasti nastaviti istrage, a mi ćemo pomoći na sve načine na koji možemo, a posebno na način da im predamo informacije ili dokaze koje imamo.

Refik Hodžić:

“Zašto je Međunarodni sud za logor Čelebići osudio samo dva stražara i upravnika logora?” “Zašto Međunarodni sud nije optužio nikoga od najodgovornijih osoba iz Kriznog štaba, policije, TO i opštine Konjic, kada svi znaju da su po njihovim naređenjima osnovani logori Musala, škola Bradina, Čelebići u koje su zatvarani srpska djeca, žene i muškarci?” “Stalno slušamo o logoru Čelebići, a niko ništa ne govori o logoru Musala u koji je Delić takođe dolazio i premlaćivao zatvorenike?”

Bob Reid:

U ono vrijeme, nismo mogli doći do dokaza koji su nam bili potrebni za razne aspekte naših istraga. Od 1994. pa sve do 1998. godine, imali smo mnogo poteškoća u provođenju naših istraga. Nismo imali pristupa relevantnim dokumentima, niti visokorangiranim svjedocima. Danas je situacija puno bolja. Dokumentaciju koju smo uspjeli pribaviti u međuvremenu, predat ćemo lokalnim vlastima. U skladu s Rezolucijama br. 1503 i 1534 Savjeta bezbjednosti, tužiteljica se u svojim zadnjim optužnicama mora usredsrediti na osumnjičene koji su bili na najvišim položajima. Tim se Rezolucijama takođe traži od lokalne vlasti i sudova da procesuiraju srednje i niže rangirane počinioce, kao što su osobe koje ste spomenuli u Vašem pitanju.

Norman Farrell:

Želio bih naglasiti sljedeće: da smo 1997. godine, kad su još trajale istrage, došli do

dokaza o tome da su i druge osobe bile uključene u osnivanje logora, budite sigurni da bismo procesuirali te dokaze. Kad sam 1999. i 2000. godine počeo raditi na predmetu *Čelebići* - u žalbenom postupku, mi smo tada još uvijek pregledavali nove dokaze koji su stizali sve do samog žalbenog postupka kako bismo vidjeli da li ima dodatnih dokaza o osobama optuženim u predmetu *Čelebići*. Međutim, sve do 1999. godine nije bilo odgovarajuće saradnje.

Takođe želim naglasiti da činjenica da Tužilaštvo nije podiglo druge optužnice za zločine koji su se dogodili u opštini Konjic ne znači da Tužilaštvo na bilo koji način odobrava ili sliježe ramenima na sve one događaje koji su se desili u drugim logorima i u drugim prilikama u opštini Konjic.

Refik Hodžić:

“Želim vas ukratko upoznati sa zločinima počinjenim od strane Armije BiH nad Hrvatima i drugim nebošnjacima u opštini Konjic. Od ukupno 20 logora najznačajniji su bili Musala, škola u Čelebićima, muzej u Jablanici, logor u Buturović Polju, Parsovići i drugi, gdje su se događala ubistva, kršenje ljudskih prava, izgladnjivanje. Zatvorenici su odvođeni na linije razdvajanja i korišteni kao živi štitovi. Mnogima je i po nekoliko puta nasilno vađena krv. Najteži zločini koji su se desili bili su zarobljavanje i ubijanje vojnika i civila u Trusini (njih 22), u Buščaku (troje), u Orlišću (četvoro), na Vrcima (četvoro), u Orahovici (četvoro), u logoru Čelebići, te po gradu i po stanovima. Ne mogu da ne naglasim da se zločin u Trusini desio isti dan kada i zločin u Ahmićima. Za zločin u Ahmićima zna čitav svijet, i već je procesuiran, a za Trusinu nažalost još niko. Indikativno je to da su neposredno nakon što su počinjeni svi ovi strašni zločini, Konjic posjetili najviši bošnjački politički vođe”.

“Iako su sve ove informacije nebrojeno puta isticane u svim prigodama, po našim saznanjima niko još nije odgovarao bilo pred Haškim ili domaćim sudovima. Stoga pitam šta su ljudi sa Tribunala radili i gdje je stala istraga. Gdje je završila dokumentacija o istrazi koju su provodili haški istražioici - Ton Kempnaars, koji je to istraživao od maja do septembra 1995. godine, Regis Arbribat, koji je istraživao od septembra 1995. do kraja 1996. godine, Nikolai Mihailov i Carl Koenig koji su istraživali 1997. godine. Svu potrebnu pomoć pri provođenju istrage pružao im je Centar za ratne zločine u Mostaru. Kad su završili istragu, istakli su da je prikupljeno dovoljno dokaza i da se može podignuti optužnica za najmanje 13 osoba. No, evo ni nakon ovoliko godina mi nemamo informaciju da li je i koliko podignuto optužnica i da li je iko odgovarao za počinjenje gore navedenih djela iako su istražiteljski timovi dolazili oko 22 puta sa timovima od po tri-pet istražioica, kada su razgovarali sa više od 150 žrtava, a s nekim su razgovarali po nekoliko puta. Isto tako da naglasim da su preuzeli i svu potrebnu dokumentaciju (preko 750 raznih dokumenata), o čemu postoji i dokaz - revers o preuzimanju. Naravno, zalažemo se za to da se svi počinjeni zločini procesuiraju i odgovorni kazne bez obzira od koga dolazili”.

Bob Reid:

Mi smo više godina mnogo radili na ovom području i oko njega. Prije više godina je bila pripremljena i jedna optužnica protiv počinilaca na niskom položaju. Međutim, tadašnja glavna tužiteljica Louise Arbour nije smatrala da su tri osobe koje smo mi predložili za optužnicu dovoljno visokog ranga da im sudi Međunarodni sud. Prijedlog te optužnice će uskoro biti prosljeđen državnom tužiocu u Bosni i Hercegovini. Što se tiče Trusine, mi jesmo sproveli istragu o Trusini, Doljanima, Grabovici i Uzdolu. Informacije koje smo dobili za Trusinu i Doljane nismo uspjeli pretvoriti u dokaze, ali informacije koje su se odnosile na za Uzdol i Grabovicu smo uspjeli pretvoriti u dokaze i podigli smo Optužnicu protiv bosanskog generala Sefera Halilovića.

Sav drugi materijal koji imamo o zločinima počinjenim na lokalitetima koji su spomenuti u pitanju, bit će pregledan i dostavljen Državnom tužilaštvu.

Refik Hodžić:

Slijedi nekoliko pitanja koja se odnose na generalne teme, na strategiju okončanja rada Tribunala. Prvo pitanje glasi: “Ko će vršiti funkciju ‘Pravila puta’ u suđenjima za ratne zločine pred nacionalnim sudovima?”. Drugo pitanje: “Kakve mjere zaštite svjedoka se predviđaju na nacionalnim sudovima?” Treće pitanje: “Da li se na nacionalnim sudovima može suditi osumnjičenima za zločine ondje gdje su počinili zločin, bez obzira na činjenicu da su državljani druge države?”

Matias Hellman:

Što se tiče prvog pitanja, projekt “Pravila puta” je prešao u nadležnost državnog tužioca BiH. Znači, više nije u nadležnosti Haškog tribunala. Drugo pitanje se odnosilo na zaštitne mjere. Vijeće za ratne zločine pri Državnom sudu BiH raspravlja o tom pitanju. Međunarodni sud će učiniti sve što može kako bi pomogao po tom pitanju. Treće je pitanje bilo da li se može suditi u zemlji gdje se zločin dogodio, iako su počinioci iz druge zemlje. Da, apsolutno, ako su dostupni organima pravosuđa u zemlji gdje se zločin dogodio. Ako se do njih može doći i ako ih se pritvori u zemlji u kojoj je zločin počinjen, tada im se može suditi. Da li će to biti urađeno ili ne zavisi o nacionalnim sudovima.

Bob Reid:

To su vrlo važna pitanja za budućnost zemalja bivše Jugoslavije. Tužilaštvo vrlo blisko saraduje s g. Jurčevićem, državnim tužiocem BiH, g. Bajićem, državnim tužiocem Hrvatske i g. Vukčevićem, tužiocem za ratne zločine Srbije.

Međunarodni sud pruža pomoć putem organizovanja obuke, prosljeđivanja znanja i dokaza te putem redovnih konsultacija s odgovarajućim tijelima vlasti koja su odgovorna za procesuiranje predmeta ratnih zločina. Učinit ćemo sve što možemo kako bismo pružili podršku nacionalnim vlastima jer čvrsto vjerujemo da u regiji ne može doći do pomirenja ako počinioci zločina ne budu pozvani na odgovornost.

... čvrsto vjerujemo da u regiji ne može doći do pomirenja ako počinioci zločina ne budu pozvani na odgovornost.

Refik Hodžić:

“Poslije svega što smo čuli o Esadu Landži, zar je moguće da je on smatran zdravom i normalnom osobom?”

Bob Reid:

Koliko je meni poznato, Esad Landžo se u svojoj odbrani nikad nije pozivao na neuračunljivost. On se jest pokušao pozivati na smanjenu uračunljivost u nekim aspektima, ali pozivanje na neuračunljivost je posebni oblik odbrane koji on nije koristio.

John Hocking:

Za odbranu neuračunljivošću, treba zadovoljiti stroge pravne zahtjeve. U osnovi, treba da se dokaže da u vrijeme kada je počinjen zločin, optuženi nije imao mentalnu sposobnost da zna šta je radio, te se stoga ne može smatrati odgovornim za svoja djela.

Norman Farrell:

Tokom suđenja iskaze je dalo pet psihijatarata, koji su svjedočili o mentalnom zdravlju Landže. Četvoro od njih je izjavilo da je imao poremećaj ličnosti i tvrdili su da je to dovelo do smanjenja njegovih mentalnih sposobnosti. Odbrana je tada pokušala dokazati da zbog ovog poremećaja ličnosti, postupci Landže nisu bili rezultat njegove slobodne volje, tj. oni su tvrdili da on nije shvatao ili da nije bio u potpunosti svjestan djela koja je činio. Pretresno vijeće je odbilo mišljenje četvorice psihijatarata i nije prihvatilo priču koju je iznio Landžo, na osnovu koje su psihijatri dali svoje stručno mišljenje. Pretresno vijeće je zaključilo da je on postupao po svom sopstvenom nahođenju i da jest odgovoran za svoje zločinačke postupke. U žalbenom postupku je odbrana ponovo tvrdila isto. Žalbeno vijeće se nije složilo s tom tvrdnjom i potvrdilo je nalaz Pretresnog vijeća. Ukratko, na osnovi dokaza koji su izneseni pred sudom, Esad Landžo nije proglašen neuračunljivim.

Refik Hodžić:

“Kao što smo vidjeli Zejnil Delalić je oslobođen optužbi za ratni zločin, ali je zbog te Optužnice i vremena provedenog u pritvoru pretrpio ogromnu štetu. Da li će mu ta šteta ikada biti nadoknađena?”

Matias Hellman:

Tribunal nema sredstava kojima bi optuženom mogao nadoknaditi štetu koju je pretrpio. S obzirom da je Savjet bezbjednosti Ujedinjenih nacija osnovao Tribunal i da je sud dobio svoj mandat i zadatke od Savjeta bezbjednosti, sudije Tribunala su se u vezi s tim pitanjem obratile Savjetu bezbjednosti. Još nismo dobili odgovor, ali mi se nadamo da će Savjet bezbjednosti uskoro riješiti to pitanje.

66

Bob Reid:

U nacionalnim pravnim sistemima, ako je neko oslobođen optužbi za zločine za koje je bio optužen, ne slijedi nužno da će ta osoba dobiti naknadu štete. Naprimjer, prema australijskom zakonu, da bi bila odobrena odšteta za to što je neko bio držan u zatvoru, treba dokazati da su tužilaštvo ili policija na neki način djelovali zlonamjerno.

Matias Hellman:

U nekim zemljama, osoba koja je držana u pritvoru, a poslije je puštena ili oslobođena optužbi, ima pravo na naknadu štete. Ipak, u mnogim zemljama to nije tako i ne postoji međunarodni instrument koji garantuje pravo na odštetu. Sasvim je druga je stvar ako se dokaže da su tužilaštvo ili sud učinili neki propust ili postupili nesavjesno.

Refik Hodžić:

Hvala vam što ste proveli dan s nama. Zahvaljujem svima iz opštine Konjic koji su nam pomogli da organizujemo ovaj skup. Nemojmo zaboraviti da su mnogi počiniooci zločina i dalje na slobodi. Nemojmo zaboraviti da su se zločini dogodili i da žrtve zaslužuju pravdu.